

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний Університет
Кафедра геодезії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО МАГІСТЕРСЬКОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Тема

магістерської випускної роботи

**ПРОГНОЗНЕ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Магістр Хлиповка О.Є.

Надрукувати прізвище і ініціали магістранта

Науковий керівник доктор технічних наук, професор, Перегудов В.В.

Надрукувати науковий ступінь, вчене звання, прізвище і ініціали керівника роботи

В.о. завідувачого кафедри геодезії _____ В.В. Перегудов
підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕЮ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО СУСПІЛЬСТВА	7
РОЗДІЛ 2. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	20
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ НА РІВНІ ГРОМАД	35
РОЗДІЛ 4. ПРОЕКТ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ	48
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні територіальні громади здійснюють управління своїми територіями з метою їх благоустрою, узгодження інтересів різних власників та користувачів нерухомого майна, а також поліпшення якості життя місцевого населення. Одним із ключових ресурсів для досягнення цих цілей є земля, яка виконує численні екосистемні функції, має значний інвестиційний потенціал і є важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів. Ефективне управління земельними ресурсами передбачає не лише регулювання їх використання, але й розвиток земельних відносин як у міській, так і в сільській місцевості.

Земля використовується для різноманітних цілей: сільського та лісового господарства, екологічного туризму, рекреації, природоохоронної діяльності тощо. Відповідно, управління нею може суттєво впливати не лише на землекористування, але й на стан наземних екосистем загалом. Надмірна експлуатація або нераціональне використання земельних ресурсів може призвести до їх деградації, зниження продуктивності та порушення екологічної рівноваги. Тому впровадження принципів сталого розвитку в управління землею є надзвичайно важливим. Ця концепція передбачає таке використання природних ресурсів, яке задовольняє потреби сучасного покоління, не загрожуючи можливостям майбутніх. Зокрема, Ціль 15 Сталого розвитку акцентує на «збереженні та відтворенні наземних екосистем, сталому управлінні лісами, протидії опустелюванню (тобто зниженню природно-ресурсного потенціалу території нижче критичного рівня, що виражається в деградації рослинності, зниженні біологічної продуктивності угідь та створенні умов, близьких до пустельних), зупинці деградації земель і збереженні біорізноманіття». [36].

Враховуючи вищенаведене, метою даної магістерської роботи є дослідження наукових основ управління земельними ресурсами в контексті сталого розвитку територіальних громад та розробка науково обґрунтованих пропозицій для забезпечення збалансованого землекористування, зосереджуючи увагу на територіях за межами

населених пунктів.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами. Дана магістерська кваліфікаційна робота виконана відповідно до навчально-наукових планів та програм підготовки магістрів за спеціальністю «Землеустрій та кадастр». Теоретичною та нормативною основою роботи виступили положення Земельного кодексу України [3], Закону України «Про землеустрій» [9] та Закону України «Про Державний земельний кадастр» [10].

Мета та завдання магістерської роботи. Метою дослідження є розробка науково-практичних пропозицій щодо вдосконалення системи управління земельними ресурсами на рівні територіальних громад, орієнтованих на забезпечення сталого розвитку.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

- дослідити теоретико-методологічні основи управління земельними ресурсами на місцевому рівні в контексті реалізації принципів сталого розвитку суспільства.
- провести компаративний аналіз зарубіжного досвіду управління земельними ресурсами на місцевому рівні з метою виявлення ефективних моделей та інструментів для забезпечення збалансованого землекористування.
- проаналізувати існуючий механізм управління земельними ресурсами на прикладі конкретних територіальних громад, ідентифікувати його ключові проблеми та резерви для підвищення ефективності.
- розробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо управління земельними ресурсами територіальної громади для збалансованого землекористування сільських територій;
- розкрити питання охорони природи, охорони праці та цивільного захисту населення у межах громади;
- зробити обґрунтовані висновки та пропозиції.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процес управління земельними ресурсами територіальної громади за межами населених пунктів.

Предметом кваліфікаційної роботи є наукові, методичні, правові і практичні аспекти управління земельними ресурсами сільських територій на принципах сталого розвитку.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасного стану земельних відносин в Україні та в обґрунтуванні на цій основі конкретних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління ними, адаптованих до сучасних викликів та євроінтеграційних вимог.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в роботі пропозиції та висновки можуть бути застосовані:

- органами місцевого самоврядування для оптимізації управління комунальними земельними ресурсами;
- суб'єктами господарювання та орендарями для підвищення ефективності участі у земельних відносинах;
- державними установами при розробці регуляторних та методичних документів у земельній сфері.

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок автора полягає в тому, що всі етапи дослідження, аналіз та формулювання висновків виконані ним самостійно. Зокрема, здобувачем:

- здійснено критичний аналіз та синтез ідей вітчизняних і зарубіжних науковців;
- систематизовано сучасні зарубіжні практики управління земельними ресурсами;
- проведено аналіз норм чинного законодавства України;
- залучено та інтерпретовано актуальні дані Держгеокадастру, матеріали Програми USAID з аграрного і сільського розвитку, інформацію з порталу «Hromada» та геопросторові дані з GISFile і Google Earth Pro для підтвердження гіпотез дослідження.

РОЗДІЛ 1.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕЮ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Сутність, склад та класифікація земельних ресурсів у системі національного багатства

Земельні ресурси є фундаментальним компонентом національного багатства, що виконує одночасно просторову, економічну, соціальну та екологічну функції. У широкому розумінні, земельні ресурси – це не лише поверхневий шар планети, а й складний природно-господарський комплекс, що включає ґрунти, корисні копалини, водні об'єкти, рослинний і тваринний світ. Їх унікальність полягає в обмеженості, непереміщуваності та здатності відтворювати свою продуктивність за умови раціонального використання.

Земельний фонд України, згідно з основним класифікатором, поділяється на такі основні категорії:

- Землі сільськогосподарського призначення: Виконують продовольчу функцію, є основою агропромислового комплексу.
- Землі населених пунктів: Забезпечують простір для проживання, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури.
- Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення: Ця категорія земель є фундаментальною основою для розвитку та функціонування стратегічних галузей національної економіки, забезпечуючи їх просторово-територіальну інфраструктуру.
- Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення: Основне призначення цих земель полягає у забезпеченні охорони та збереження різноманіття флори і фауни, а також у підтриманні стабільності екосистем і природного екологічного балансу.
- Землі лісового фонду: Виконують середоутворювальну, кліматорегулюючу та господарську функції.

- Землі водного фонду: Забезпечують водопостачання, рибогосподарську діяльність та рекреаційний потенціал.
- Землі рекреаційного призначення: Сприяють відновленню фізичних та духовних сил людини.

Кожна категорія земель має специфічний правовий режим, що визначає умови їх використання та охорони, що обумовлює необхідність диференційованого підходу до управління.

1.2. Характеристика земельних ресурсів та обґрунтування їх важливості

Земельні ресурси є основним природним капіталом, що формує поверхню планети та забезпечує базу для життєдіяльності людства. Вони охоплюють різноманітні категорії угідь, включаючи сільськогосподарські, лісові, водні, міські, рекреаційні та заповідні території. Кожна з цих категорій виконує специфічні функції, пов'язані із забезпеченням продовольчої безпеки, сировинної бази, просторового розвитку та екологічного балансу.

Значення земельних ресурсів для суспільного розвитку важко переоцінити, оскільки вони становлять основу економіки, соціальної сфери та екологічної стабільності. Земля забезпечує виробництво продовольства, відновлюваних енергетичних ресурсів, сировини для промисловості, а також простір для розміщення інфраструктури та проживання населення. У зв'язку з цим, неефективне або надмірне використання земельних ресурсів може призвести до таких негативних наслідків, як деградація ґрунтів, зменшення біорізноманіття, забруднення водних джерел та порушення екологічної рівноваги.

Поняття управління земельними ресурсами охоплює системну діяльність, спрямовану на організацію, планування та контроль використання і збереження земельних угідь. Головною метою такого управління є забезпечення максимальної суспільної користі при дотриманні принципів екологічної безпеки та економічної доцільності. Ефективне управління

земельними ресурсами потребує інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів, що дозволяє збалансувати інтереси різних груп стейкхолдерів (фізичні або юридичні особи, які мають інтерес до діяльності організації чи проєкту і можуть впливати на її результати або бути ними ураженими)

Структура управління земельними ресурсами включає такі ключові компоненти:

- Планування використання земель – процес визначення цілей та пріоритетів землекористування, розробки схем розміщення об'єктів, територіального зонування та визначення функціонального призначення земельних ділянок.

Рисунок 1.1. Основні складові управління земельними ресурсами [45].

- земельне законодавство - уряди приймають закони та нормативні акти, які регулюють використання земельних ресурсів, а також власність, користування і обмін земельними ділянками;
- оцінка земель - оцінка вартості земельних ділянок для визначення податків та здійснення справедливого обміну (обігу) земельними ділянками;
- моніторинг земель - систематичне спостереження, аналіз та збір інформації про стан і використання земельних ділянок;
- контроль — виявлення порушення земельного законодавства та незаконного використання земельних ділянок і вжиття заходів щодо його усунення;
- охорона земель і довкілля - збереження родючості ґрунтів, врахування природоохоронних аспектів для забезпечення збереження екосистем і їх біологічної різноманітності.

Екосистемні послуги земельних ресурсів - це вигоди, які отримує людство від екосистем (наприклад, лісів, річок, морів, флори і фауни, інше) через їх природний стан та функції. Ці послуги можуть бути матеріальними або нематеріальними і мають важливе значення для забезпечення життя і добробуту людей [53]. Типові екосистемні послуги земельних ресурсів наступні:

- постачання продуктів харчування, оскільки на землі вирощують різноманітні сільськогосподарські культури та інші продукти харчування, такі як зерно, фрукти, овочі, ягоди, м'ясо, інше.
- регуляція водних ресурсів, оскільки екосистеми, які включають ліси та болота і водойми, можуть впливати на водний цикл, зберігаючи вологу та регулюючи водоспоживання, що корисно для забезпечення питної води і запобігання повеням;

- збереження біорізноманіття, оскільки земельні ресурси є місцями проживання для різних видів рослин і тварин, сприяючи збереженню біорізноманіття;
- очищення повітря та води, оскільки рослини та ґрунт виконують функцію очищення повітря і фільтрування води від забруднюючих та шкідливих речовин;
- культурні та рекреаційні, оскільки земельні ресурси з парками, лісами та іншими відкритими просторами можуть створювати місця для відпочинку, рекреації і культурної діяльності;
- зменшення ризику від природних катастроф, оскільки екосистеми можуть зменшувати ризик повеней, лавин, зсувів, ураганів та інших природних катастроф, функціонуючи як природні бар'єри.

Комплексне управління земельними ресурсами включає в себе різноманітні підходи та стратегії для ефективного використання і охорони земель. До прикладу, планування використання земель на основі планів, які визначають призначення земельних ділянок у різних частинах держави, регіону чи громади. Це допомагає уникнути неконтрольованої забудови та зберегти земельні ресурси для сільського і лісового виробництва, рекреації, заповідників тощо. Також можна проводити реформи, спрямовані на забезпечення справедливого розподілу і використання земель, включаючи перерозподіл необроблених земель, стимулювання інвестицій у сільське господарство та підтримку сільських громад. При комплексному підході актуальним є створення екологічних резерватів та природних заповідників як природоохоронних зон, які допомагають зберегти біологічне різноманіття та цінні природні екосистеми. У населених пунктах комплексне управління земельними ресурсами може включати в себе розробку міського планування, яке сприяє раціональному використанню землі для житлового будівництва, комерційних об'єктів, транспортної інфраструктури та зелених зон. У сільському господарстві важливими є заходи щодо збереження ґрунтів через введення обмежень на використання

хімічних добрив та пестицидів, сприяння ротації культур та розвитку методів органічного чи консерваційного сільського господарства. Також актуальна підтримка агроекологічних методів господарювання (дотації та пільги фермерам, які використовують сталий та екологічно безпечний підхід до сільськогосподарського виробництва, інше) [48; 59].

Належне управління земельними ресурсами та їх екосистемними послугами є важливим для сталого розвитку і добробуту суспільства. Оскільки люди залежать від екосистемних послуг, то їх збереження та відновлення надзвичайно важливі для забезпечення життя усього живого та збереження природи. Тому необхідно проводити комплексне управління земельними ресурсами, при якому враховуються різні аспекти, пов'язані із землею. Управління земельними ресурсами здійснюється на різних рівнях, включаючи місцевий, регіональний і національний рівні. При цьому важливо враховувати інтереси громад, організацій і окремих громадян, які користуються земельними ресурсами, та забезпечити їх участь у процесі прийняття рішень з питань використання земель.

Управління земельними ресурсами на місцевому рівні визначається законодавством і політикою країни. Зазвичай воно відбувається на різних рівнях місцевого управління, таких як село, місто, громада. Місцева влада розробляє плани використання земель, які визначають, як будуть використовуватися земельні ділянки у конкретній громаді. Це може включати в себе виділення земельних ділянок для житлової забудови, сільськогосподарського використання, тощо. Місцеві органи влади відповідають за видачу дозволів на використання земельних ділянок. Це може включати в себе виділення права власності на землю, надання права оренди або інші дозволи на будівництво та експлуатацію об'єктів на землі. Також місцева влада здійснює контроль за тим, як власники та орендарі використовують земельні ділянки, наприклад, проводять перевірки відповідності земельному плану.

Управління земельними ресурсами повинно базуватись на концепції сталого розвитку для забезпечення сталого використання земель, мета якого

полягає у забезпеченні довгострокової стійкості та сталості використання земельних ресурсів, щоб не нашкодити майбутнім поколінням (рис. 1.2).

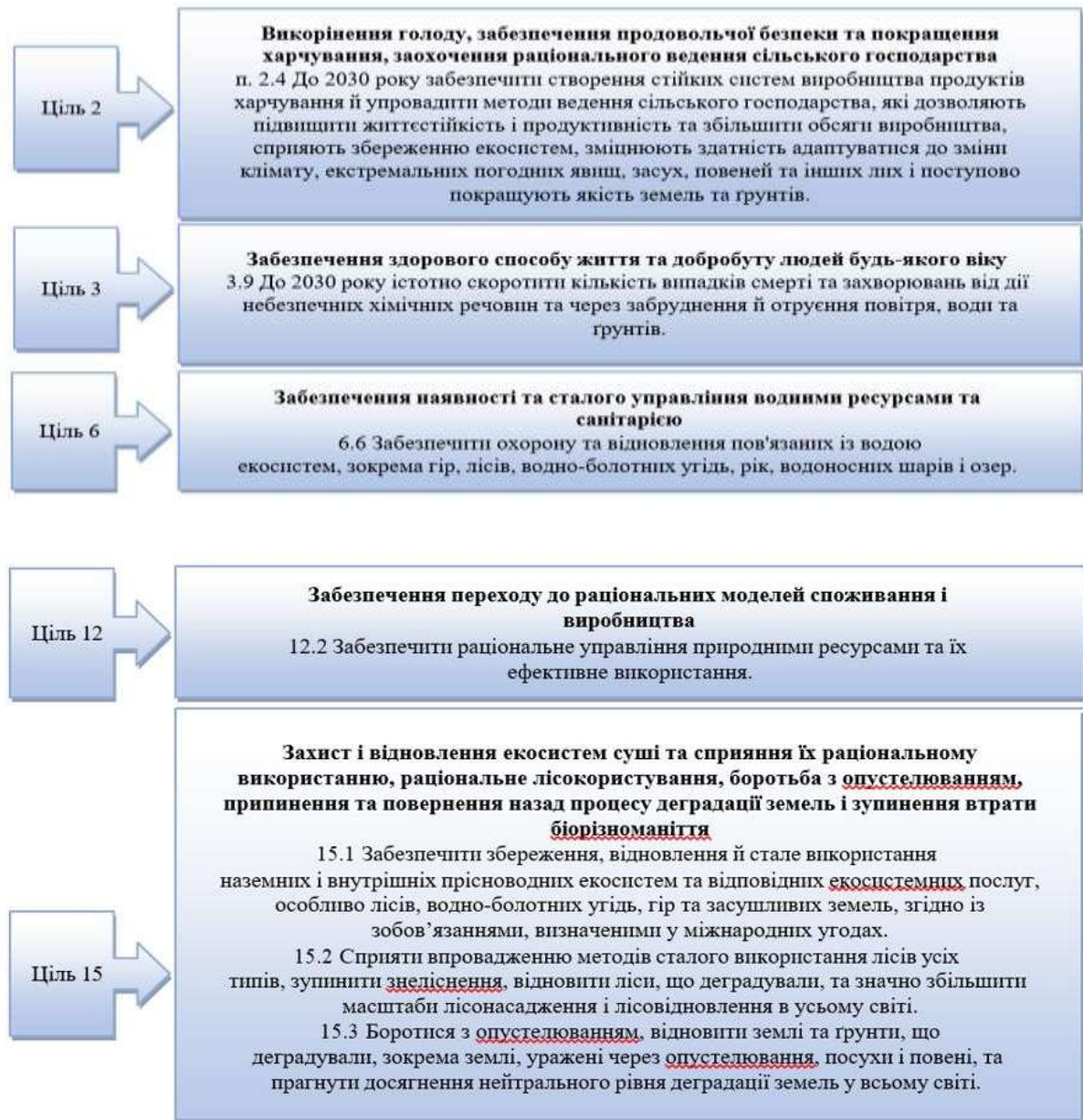

Рисунок 1.2. Цілі сталого розвитку, які потрібно враховувати при управлінні земельними ресурсами [44].

Місцева влада також встановлює ставки податків і зборів на земельні ділянки. Ці грошові ресурси у подальшому можуть використовуватись для фінансування інфраструктурних проєктів та послуг на місцевому рівні. Місцева влада розробляє стратегії розвитку, в яких враховуються земельні ресурси як важливий чинник.

Ці стратегії включають плани розвитку населених пунктів та інфраструктури, забезпечення доступу до земельних ресурсів для місцевих підприємств, інші аспекти розвитку.

Управління земельними ресурсами на місцевому рівні є складним завданням, оскільки вимагає балансування потреб громадян, сталого розвитку і охорони довкілля. Якісний механізм управління залежить від конкретних правил і обмежень, які діють у державі та місцевому рівні. Також важливо враховувати прозорість, участь громадян і захист прав власності для досягнення сталого розвитку та ефективного використання земельних ресурсів.

Управління земельними ресурсами на національному рівні включає в себе закони та правила, які визначають власність, використання та передачу земельних ділянок через закони і нормативні акти, що регулюють ці питання і забезпечують їх виконання.

Управління власністю відбувається через механізми для реєстрації та ведення бази даних про власників земельних ділянок, що допомагає забезпечити правову власність і уникнути конфліктів. Земельна політика у сфері землекористування формулюється та реалізується через призму комплексного підходу, що інтегрує економічні, соціальні та екологічні цілі у відповідних державних стратегіях розвитку.

На національному рівні управління земельними ресурсами передбачає стратегічне планування, а саме — розробку та імплементацію загальнодержавних землепорядних проєктів. Ці документи встановлюють просторові орієнтири для розміщення ключової інфраструктури та

визначення територій з особливим природоохоронним режимом.

Ефективне управління земельними ресурсами на різних рівнях – від місцевого до національного – є вирішальним чинником забезпечення сталого розвитку суспільства. На місцевому рівні органи влади відповідають за розроблення планів використання земель, видачу дозволів на будівництво та контроль за дотриманням земельного законодавства. На національному рівні здійснюється формування земельної політики, прийняття нормативно-правових актів, ведення державного земельного кадастру та моніторингу земель.

1.3. Екосистемні послуги земельних ресурсів: теоретичний підхід та практична цінність

Концепція екосистемних послуг (ecosystem services) надала новий вимір для оцінки значення земельних ресурсів, перетворивши їх із пасивного об'єкта експлуатації на активний чинник суспільного добробуту. Ця концепція визнає, що здорові екосистеми безпосередньо або опосередковано забезпечують матеріальні та нематеріальні блага, необхідні для виживання та розвитку людства.

Класифікація екосистемних послуг земельних ресурсів (за типологією МА – Millennium Ecosystem Assessment):

1. Послуги забезпечення:

- *Продовольство*(зерно, овочі, м'ясо, риба).
- *Прісна вода*(для господарсько-питних потреб).
- *Сировина та волокна*(деревина, бавовна, біопаливо).
- *Генетичні ресурси*(для селекції та фармакології).
- *Біохімічні речовини*(ліки, отрути).

2. Регулюючі послуги:

- *Регулювання клімату* (поглинання вуглецю лісами, альbedo поверхні).
- *Регулювання водного режиму* (утримання вологи лісами та болотами, запобігання повеням).
- *Очищення води та повітря* (фільтрація забруднень ґрунтами та

рослинністю).

- *Запилення сільськогосподарських культур.*
- *Контроль ерозії ґрунтів.*
- *Контроль шкідників та хвороб.*

3. Культурні послуги:

- *Рекреація та екотуризм.*
- *Естетичне насолодження.*
- *Духовне та релігійне значення.*
- *Джерело натхнення для мистецтва та науки.*
- *Об'єкт освіти та пізнання.*

4. Підтримуючі послуги (необхідні для продукування всіх інших послуг):

- *Формування ґрунту.*
- *Фотосинтез.*
- *Кругообіг поживних речовин.*
- *Кругообіг води.*

Інтеграція цієї концепції в управління земельними ресурсами дозволяє перейти від вузькоекономічного підходу до ціннісного, коли при прийнятті рішень враховується повний спектр вигод, які надає земля. Це, у свою чергу, обґрунтовує необхідність інвестування у відновлення деградованих земель, створення нових заповідних територій та просування агроекологічних практик.

1.4. Інструменти та механізми реалізації сталого управління земельними ресурсами

Реалізація політики сталого управління земельними ресурсами потребує застосування широкого спектру інструментів, які можна класифікувати на правові, економічні, організаційні та інформаційні.

1. Правові та адміністративні інструменти:

- **Земельно-правове зонування:** Встановлення чітких правил використання земель для різних функціональних зон (житлової, промислової, рекреаційної, сільськогосподарської тощо).
- **Екологічні нормативи та стандарти:** Встановлення гранично

допустимих концентрацій забруднюючих речовин у ґрунтах, нормативів внесення добрив, обмеження на ведення господарської діяльності в екологічно вразливих зонах.

- **Оцінка впливу на довкілля (ОВД):** Обов'язкова процедура для великих господарських проєктів, що дозволяє заздалегідь виявити та запобігти негативним наслідкам для земельних ресурсів.
- **Створення та функціонування природно-заповідного фонду:** Надання землям статусу заповідників, національних парків, заказників, що гарантує їхню цілісність.

2. Економічні та фінансові інструменти:

- **Податки та збори:** Земельний податок, плата за оренду державних і комунальних земель, екологічний податок за забруднення ґрунтів.
- **Субсидії та компенсації:** Фінансова підтримка землевласників, які впроваджують природоохоронні технології (наприклад, органічне землеробство, сівоzmіни, лісорозведення).
- **Платність земельних ресурсів:** Формування ринкової ціни на землю, що стимулює її ефективне використання.
- **Екологічне страхування:** Компенсація збитків у разі виникнення негативних наслідків господарської діяльності для земель.

3. Організаційні та інформаційні інструменти:

- **Державний земельний кадастр (ДЗК):** Єдиний державний інформаційний ресурс про землі, їх власників, правовий статус, якісні та кількісні характеристики.
- **Моніторинг земель:** Система спостереження за змінами стану земель, що дозволяє оперативно реагувати на деградацію, несанкціоноване використання тощо.
- **Геоінформаційні системи (ГІС):** Сучасний інструмент для аналізу просторової інформації, моделювання сценаріїв розвитку територій та підтримки прийняття управлінських рішень.
- **Залучення громадськості:** Проведення громадських слухань, створення консультативних рад, що забезпечує прозорість і легітимність управлінських рішень.

1.5. Рівні управління земельними ресурсами та розподіл повноважень

Система управління земельними ресурсами в Україні має трьохрівневу структуру, що відповідає адміністративно-територіальному устрою держави.

- **Національний рівень:** Визначення стратегічних цілей державної земельної політики, прийняття базових законів (Земельний кодекс, закони про землеустрій, Державний земельний кадастр тощо), ведення ДЗК, моніторинг земель державного значення. Ключові суб'єкти: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр).
- **Регіональний рівень:** Адаптація державної політики до умов конкретного регіону (області), розробка регіональних програм розвитку та використання земель, управління землями регіонального значення, координація діяльності місцевих органів влади. Ключові суб'єкти: обласні державні адміністрації та обласні ради.
- **Місцевий рівень (рівень територіальних громад):** Безпосереднє реалізування політики на місцях. Сюди належать:
 - Ухвалення правил забудови території громади.
 - Управління комунальною власністю на землю.
 - Виділення земельних ділянок для будівництва, ведення особистого селянського господарства, садівництва тощо.
 - Видача дозвільних документів.
 - Контроль за використанням земель на території громади.
 - Розроблення місцевих програм сталого розвитку, що інтегрують земельні ресурси як ключовий актив.

Саме на місцевому рівні найбільш гостро постають проблеми балансування економічних інтересів (наприклад, відведення земель під забудову чи інвестиційні проєкти) з соціальними потребами (створення зелених зон, розвиток сільського господарства) та екологічними вимогами (збереження цінних угідь, запобігання деградації). Тому посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування є ключовим фактором успішного управління земельними ресурсами в цілому.

Висновок до першого розділу

Таким чином, управління земельними ресурсами є багатоаспектним процесом, що поєднує планування, регулювання, моніторинг та контроль з метою забезпечення сталого використання земельних угідь. Комплексний підхід до управління земельними ресурсами дозволяє збалансувати економічні, соціальні та екологічні інтереси суспільства, забезпечуючи довгострокову стійкість землекористування. На національному рівні важливим є формування ефективної земельної політики, спрямованої на раціональне використання та охорону земельних ресурсів, що є основою сталого розвитку держави.

РОЗДІЛ 2.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Аналіз світових підходів до концепту землі

Дослідження міжнародного досвіду свідчить, що у переважній більшості країн світу земля виступає фундаментальним джерелом добробуту та становить основу національного багатства. Проведений аналіз зарубіжних практик дозволяє виокремити низку ключових напрямів, у яких розглядається земля:

1. **Виробничий ресурс:** Земля є основним фактором виробництва, необхідним для функціонування різних галузей економіки.
2. **Продовольча безпека:** Вона є головною гарантією забезпечення продовольчої безпеки та суверенітету країни.
3. **Джерело життєзабезпечення:** Земля постає як джерело життєво необхідних ресурсів, таких як харчі та вода.
4. **Просторово-територіальна основа:** Вона виконує просторову функцію, надаючи територію для інфраструктурного розвитку, розселення, рекреації та інших суспільних потреб.
5. **Екологічна функція:** Земля має ключове значення для збереження біорізноманіття, забезпечуючи середовище проживання та відтворення різних видів флори і фауни.
6. **Об'єкт правових відносин:** В правовому полі земля виступає об'єктом права власності та інших речових прав, що регулюють володіння, користування і розпорядження нею.
7. **Культурно-історичний символ:** З точки зору культури, земля є носієм історичної спадщини, що формує ідентичність народу [47; 55; 57].

2.1. Порівняльний аналіз європейських моделей управління земельними ресурсами

Досвід країн Європейського Союзу демонструє різноманітність підходів до управління земельними ресурсами на місцевому рівні. У Німеччині система управління ґрунтується на принципі субсидіарності, де основні повноваження делегуються муніципальним утворенням. Земельне планування включає обов'язкову екологічну експертизу та громадські обговорення, що забезпечує прозорість прийняття рішень.

У Франції діє централізована система планування, де регіональні органи влади розробляють схеми територіального планування, які враховують особливості місцевих екосистем. Особливістю французької моделі є створення зон екологічного пріоритету, де встановлюються спеціальні режими землекористування.

Скандинавські країни (Швеція, Фінляндія) реалізують кооперативну модель, що передбачає партнерство між державними органами, приватним сектором та громадськими організаціями. Ця модель включає систему екологічних платежів та компенсацій за збереження природних ландшафтів.

Згідно з трактуванням Європейської економічної комісії ООН (United Nations Economic Commission for Europe, UNECE), що було запроваджено у 1997 році, управління земельними ресурсами (Land Administration) визначається як процес, спрямований на ефективне та комплексне використання земельних ресурсів. Ця концепція охоплює всі види діяльності, пов'язані з управлінням землею з економічної та екологічної точок зору. До таких видів діяльності належать, зокрема, управління правом власності, точне землеробство, видобування корисних копалин, а також просторове планування як міських, так і сільських територій.

Ці процеси огортають й всі види діяльності, які є пов'язані із управлінням землею як ресурсами, як із екологічної, так і з економічної точок зору (це є наприклад, і управління власністю, і точне землеробство, і видобування корисних копалин, і просторове планування міст і також сільських місцевостей, тощо).

2.2. Сучасні технології сталого землекористування: міжнародний досвід

Сучасні технології сталого управління земельними ресурсами включають інноваційні підходи, що пройшли успішну апробацію у різних країнах світу. Технології точного землеробства, розроблені в Німеччині та Нідерландах, дозволяють оптимізувати використання добрив та пестицидів, знижуючи антропогенне навантаження на ґрунти.

Системи агролісомеліорації, успішно впроваджені в Італії та Іспанії, поєднують вирощування сільськогосподарських культур з деревостанами, що сприяє зменшенню ерозії ґрунтів та підвищенню біорізноманіття. Досвід Угорщини демонструє ефективність контурного обробітку ґрунтів на схилових землях, що знижує втрату родючого шару на 40-60%.

Технології управління водними ресурсами, такі як системи краплинного зрошення з Ізраїлю та штучного поповнення водоносних горизонтів з Німеччини, показують високу ефективність у умовах дефіциту водних ресурсів.

При врахуванні ситуації сталого розвитку, уряди та науковці також почали застосовувати такі терміни як «стале управління земельними ресурсами» (*Sustainable land management*).

У контексті сталого розвитку уряди та наукова спільнота все частіше вживають термін «стале управління земельними ресурсами» (*Sustainable Land Management*). Світовий банк визначає це поняття як процес, спрямований на інтегроване управління природними ресурсами, зокрема землею, біорізноманіттям та водними ресурсами, з урахуванням зовнішніх факторів. Метою такого підходу є забезпечення продовольчих потреб зростаючого населення при одночасному збереженні екосистемних послуг та засобів існування.

2.3. Інституційні механізми впровадження сталого управління земельними ресурсами

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити ключові інституційні механізми впровадження СУЗР. У Великій Британії діє система екологічних платежів, де фермери отримують компенсації за збереження природних екосистем та впровадження екологічних практик.

У Швейцарії розроблено систему субсидій для сільського господарства, що передбачає пряме фінансування заходів зі збереження ґрунтів та біорізноманіття. Землекористувачі зобов'язуються дотримуватися принципів сталого землеробства протягом 5-річного періоду.

Досвід Польщі демонструє ефективність створення регіональних програм розвитку сільських районів, що включають комплекс заходів щодо адаптації до змін клімату, боротьби з ерозією та збереження водних ресурсів.

Відповідно до визначення, прийнятого на Саміті Землі ООН, стале управління земельними ресурсами являє собою такий спосіб їх використання, що включає ґрунтовий покрив, водні ресурси, рослинний і тваринний світ. Його мета полягає у забезпеченні виробництва товарів для відновлення довгострокового продуктивного потенціалу цих ресурсів і одночасному підтриманні всіх їхніх екологічних функцій [55].

2.4. Планування землекористування: методологія ФАО та її практична реалізація

Методологія планування землекористування ФАО базується на чотирьох взаємозалежних факторах, що формують динамічну систему управління земельними ресурсами. Досвід застосування цієї методології в країнах Східної Європи показав її ефективність у вирішенні земельних конфліктів та оптимізації використання територій.

Перший фактор - законодавча сфера - включає розробку нормативно-правової бази, що регулює земельні відносини. Соціальний порядок враховує інтереси місцевих громад та традиційні системи землекористування. Природний фактор «земля» охоплює оцінку якості ґрунтів, кліматичних умов

та біорізноманіття. Ринковий механізм враховує економічну доцільність різних видів землекористування.

Стале управління земельними ресурсами: концепції, технології та практики

Саме таке розуміння сталого управління земельними ресурсами (СУЗР) використовує Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Глобальна мережа ФАО сприяє документуванню, обміну та застосуванню знань через світовий огляд методів збереження, що підтримує інновації, адаптацію та прийняття рішень у сфері СУЗР.

Концепція сталості в управлінні ЗР еволюціонувала з часом. Сучасне розуміння СУЗР передбачає комплексний підхід, спрямований на збереження всіх функцій землі та відтворення екологічних систем. У зв'язку з цим виникають нові концепції, тісно пов'язані із землекористуванням, такі як екосистемний підхід, адаптація екосистем, екосистемні послуги тощо. Ці концепції можуть мати різні цілі, але об'єднуються принципом сталості, який балансує соціально-економічні потреби та збереження природних екосистем [57].

Технології та підходи СУЗР

Технології сталого управління ЗР — це практики землекористування, що спрямовані на:

- контроль деградації земель;
- підвищення їх продуктивності;
- збереження екосистемних послуг.

До таких технологій належать ґрунтозахисні, управлінські та агротехнічні заходи. Реалізація цих технологій відбувається через певні підходи, що включають матеріально-технічну підтримку та залучення зацікавлених сторін. Такі підходи можуть впроваджуватися в рамках програм, проєктів або ініціативи самих землевласників.

Згідно з класифікацією проєкту «Збільшення практик сталого управління ЗР дрібними фермерствами», технології СУЗР включають такі категорії:

1. Управління водними ресурсами та регулювання водного стоку.
2. Підвищення родючості ґрунтів та запобігання ерозії (наприклад,

мульчування).

3. Агролісомеліорація та управління тваринництвом [48].

Значення ґрунтів та планування землекористування

Верхній шар ґрунту є ключовим ресурсом для забезпечення продовольчих потреб, однак його родючість важко відновити у разі втрати. Ґрунти формують основу екосистем разом із водою, повітрям та мікроорганізмами. Унікальні якості землі є вирішальним фактором стійкості, якості життя та соціального розвитку [58], тому збереження її родючості через практики СУЗР має першочергове значення.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що планування землекористування сприяє:

- сталому управлінню землею та іншими природними ресурсами;
- економічному зміцненню місцевих громад;
- зменшенню кількості земельних спорів;
- реалізації заходів із сталого розвитку територій.

Процес планування створює можливості для виявлення потреб землевласників та користувачів і дозволяє запобігати або вирішувати конфлікти шляхом переговорів.

Згідно з методикою ФАО, схема планування землекористування базується на чотирьох взаємозалежних факторах (Рис.2.1). Ці фактори перебувають у постійній взаємодії, створюючи динамічні зміни в землекористуванні. Такі зміни слід розглядати не як завершений результат, а як наслідок комплексного впливу цих факторів, які разом формують модель використання земель.

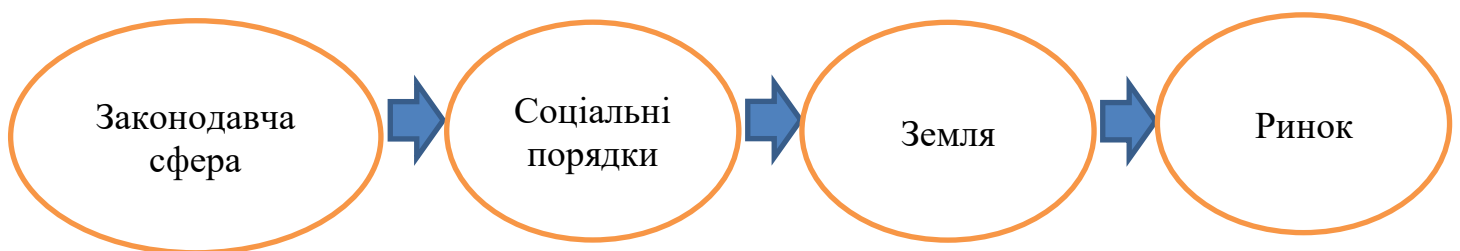

Рис.2.1. Фактори у плануванні землекористувань

2.5. Етапи впровадження сталого управління земельними ресурсами: практичні аспекти

Міжнародний досвід дозволяє виокремити п'ять ключових етапів впровадження СУЗР. Перший етап - аналіз базового стану - включає комплексну інвентаризацію земельних ресурсів, оцінку антропогенного навантаження та виявлення проблемних ділянок.

Другий етап передбачає ідентифікацію зацікавлених сторін та їх залучення до процесу планування. На місцевому рівні ключовими стейкхолдерами є органи місцевого самоврядування,

Рис. 2.2. Основні етапи процесу сталого управління земельними ресурсами [57]

сільськогосподарські виробники, громадські організації та місцеві жителі.

Третій етап включає розробку конкретних заходів СУЗР на основі агроекологічного районування та визначення вразливих територій. Четвертий етап передбачає моніторинг впроваджених заходів та оцінку їх ефективності. П'ятий етап - розвиток потенціалу зацікавлених сторін через навчальні програми та обмін досвідом. Враховуючи це розуміння, впровадження заходів щодо сталого управління земельними ресурсами передбачає реалізацію на декількох ключових рівнях (рис. 2.2).

Перший етап, який називається «Аналіз існуючого (базового) стану», включає:

- проведення інвентаризації поточного стану та характеру використання земельних ресурсів;
- аналіз основних навантажень на землю та ґрунти;
- дослідження окремих аспектів, пов'язаних із землеустроєм.

На етапі «Визначення і аналіз зацікавлених сторін та участь у процесі розвитку землекористування» проводиться визначення та аналіз зацікавлених сторін, які можуть сприяти розвитку землекористування і реалізації сталого управління земельними ресурсами.

Залежно від поставлених цілей і процесів стейкхолдери можуть бути різними.

На місцевому рівні ключовими зацікавленими сторонами є регіони, муніципалітети, місцеві фермери і асоціації фермерів.

Етап «Визначення заходів для сталого управління ЗР та підготовка до його впровадження» включає такі структурні компоненти:

- Підетап «Проведення вступного семінару та консультацій щодо розвитку землекористування»
- Початкова фаза передбачає організацію робочого семінару, основним завданням якого є:
 - формування стратегічних напрямів діяльності;
 - визначення цілей та пріоритетів;
 - розроблення плану подальших дій у межах процесу.
- Підетап «Еколого-економічне та агроекологічне зонування з виокремленням уразливих територій» На цьому етапі здійснюється просторове планування території шляхом її розподілу на функціональні зони (зокрема, сільськогосподарські, селищні, лісогосподарські тощо).
- Агроекологічне районування передбачає визначенням придатності земель для вирощування окремих культур у межах сільськогосподарських зон і є невід'ємною частиною плану

землекористування.

Етап «Моніторинг процесів і стійкості» передбачає моніторинг впроваджених заходів, запланованих Стратегією інтеграції сталого управління земельними ресурсами.

Підетап «Ідентифікація технологій управління земельними ресурсами», який передбачає ідентифікацію вже впроваджених у країні технологій сталого управління земельними ресурсами, а також тих, які можуть бути успішно впроваджені на досліджуваному об'єкті.

Підетап «Розвиток потенціалу залучених сторін», передбачає проведення навчання зацікавлених сторін, які могли б брати участь у впровадженні та розширенні технологій сталого управління земельними ресурсами (наприклад, навчання контурному землеробству, способів консолідації земель, лісомеліорації, тощо).

Підетап «Підготовка Стратегії впровадження технологій сталого управління земельними ресурсами», яка описує проблеми, пріоритети, політику, технології управління земельними ресурсами, що мають бути впроваджені, методи їх фінансування, тощо. Це ключовий документ, який має забезпечити безперервність та стійкість реалізації заходів сталого управління земельними ресурсами.

Управління земельними ресурсами в контексті Цілей сталого розвитку

Активна участь усіх зацікавлених сторін є ключовим принципом реалізації «Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року». Серед Цілей сталого розвитку, що стосуються глобальних викликів, особливого значення набуває Ціль 16.7. Вона закликає країни забезпечувати відповідальне, інклюзивне та прозоре прийняття рішень, що підкреслює важливість участі всіх стейкхолдерів у відповідних процесах.

Таке залучення передбачає участь заінтересованих сторін на всіх етапах – від планування до прийняття рішень щодо сталого розвитку в землекористуванні.

Практики сталого управління земельними ресурсами

Відповідно до даних, наведених у Всесвітньому огляді підходів та технологій збереження (таблиця 2.2), існує низка конкретних практик для сталого управління земельними ресурсами.

Таблиця 2.2

Підходи і практики для сталого управління земельними ресурсами [59]

Країна	Технологія сталого управління земельними ресурсами	Короткий опис технології
Практики		
Естонія	Постійні луки на торф'яних і еродованих ґрунтах	Постійний трав'яний покрив, створений для захисту землі від подальшої ерозії або розкладання торфовищ
Франція	Сівозміни	Ротація культур
	Аптечні луки (франц. <i>Les prairies</i>)	Спеціальні насіннєві суміші для пасовищ з ціллю підтримання і підвищення продуктивності пасовищ та покращення здоров'я тварин
Італія	Система агролісомеліорації	Змішане вирощування однорічних сільськогосподарських культур і дерев на одному полі
Угорщина	Контурний обробіток ґрунту	Оранку та всю іншу культивуацію проводять паралельно контурам, таким чином можна значно зменшити ерозію
	Обробіток	Зменшення порушення ґрунту, що зменшує розкладання органічної речовини, покращує кругообіг поживних речовин, структуру ґрунту та збільшує проникнення води
Німеччина	Збереження пасовищ	Збереження пасовищ шляхом уникнення розорювання пасовищ і перетворення їх на орні угіддя

Румунія	Посів багаторічних трав на ґрунтах, забруднених важкими металами	Посів <i>Miscanthus sinensis giganteus</i> – це багаторічна тепла трава, яка використовується як комерційна енергетична культура на ґрунтах, забруднених важкими металами
	Бобові культури, що вирощуються на ділянці, тимчасово виведеній із сівозміни	Введення зернобобових культур у сівозміну для підвищення родючості ґрунту, оскільки польову ділянку тимчасово виставляють поза сівозміною
Словаччина	Водозбірний басейн, протипаводкове водосховище	Протипаводкове водосховище - складна гідротехнічна споруда, призначена для запобігання підтопленню території, розташованої за спорудою, усунення загрози повеней, спричинених зливовими опадами та невідповідним веденням господарства, а також зменшення коливань стоку

Швейцарія	Виноградник із природним трав'яним покривом у посушливій альпійській зоні	Створення природного трав'яного покриву на виноградниках для зменшення використання гербіцидів і збільшення <u>біорізноманіття</u>
	Розбивка <u>схилів</u> орних земель трав'яними смугами	Поле, якому загрожує водна ерозія, розділене таким чином, щоб смуга трави запобігала втраті ґрунту та подальшому пошкодженню поля та доріг під час сильного дощу
	Тераси, які використовуються для виробництва сіна та випасу	Стародавні занедбані тераси, які раніше використовувалися як орні землі, були відновлені та використовуються для виробництва сіна та випасу худоби переважно без зрошення
Грузія	Реконструкція вітрозахисних смуг	Відновлення на сільськогосподарських угіддях вітрозахисних смуг або створення нових для захисту ґрунту від вітрової ерозії

Чеська Республіка	Збереження водно-болотного угіддя плитковим дренажем	Водно-болотне угіддя, з'єднане з плитковим дренажем, що сповільнює дренажний потік, видаляє азот і пестициди з дренажних вод і покращує. Формується з субстрату із зрілої березової тріски та гравію і засаджується очеретом
Великобританія	Агрономічне ведення з великою рогатою худобою	Суміш підходів до лісового пасовищного лісівництва, включаючи екстенсивне та ротаційне випасання худоби навколо дерев, а також для листового корму для великої рогатої худоби, їстівних фруктів і горіхів, а також деревного палива

Підходи		
Норвегія	Регіональна екологічна програма	Норми та фінансові гранти для зменшення забруднення та створення культурного ландшафту

Італія	Вуглецеве землеробство	Управління землею, водою, рослинами та тваринами з метою відновлення ландшафту, зміни клімату та продовольчої безпеки. У підхід до вуглецевого землеробства включають кілька стратегій, наприклад, консерваційне землеробство, культури, внесення гною, точне землеробство тощо. Усі ці методи мають на меті покращити швидкість видалення CO ₂ з атмосфери та перетворення на органічну речовину ґрунту і рослинні матеріали. Кінцевою метою є практика управління землею, за якої приріст вуглецю перевищує втрату вуглецю.
--------	------------------------	--

Португалія	Площа лісового втручання	Підхід об'єднує та організовує і визначає спільне втручання в управління та захист лісів. Мета – сприяння сталому управлінню лісами; координування охорони і відновлення лісів і природних територій, у тому числі які постраждали від лісових пожеж; надання територіальної узгодженості та ефективності діям місцевої влади та інших учасників.
Словаччина	Програма ландшафту та інтегрованого управління річковим басейном	Створення, активація і систематичне впровадження 6 млн м ³ елементів у гірських та передгірних районах лісо- сільськогосподарського ландшафту
Іспанія	Регіональна програма розвитку сільських районів	Програма регіонального розвитку для захисту природних ресурсів та стимулювання сільської економіки через допомогу фермерам, які мають справу зі складними екологічними умовами (посуха, круті схили), застосовуючи методи сталого ведення сільського господарства (компенсація складних природних умов; боротьба з ерозією; знизити інтенсивність землеробства; сприяти екологічному сільському господарству)
Великобританія	Ініціатива управління ґрунтами	Незалежна організація, яка сприяє впровадженню відповідних методів управління ґрунтами, особливо консервативного землеробства.

2.6. Моніторинг та оцінка ефективності сталого управління земельними ресурсами

Системи моніторингу є невід'ємною частиною успішного впровадження СУЗР. У країнах ЄС функціонують спеціалізовані моніторингові центри, що забезпечують регулярну оцінку стану земельних ресурсів. Системи включають:

- Регулярні ґрунтові обстеження
- Дистанційний моніторинг землекористування
- Оцінку екологічних послуг
- Аналіз економічної ефективності землекористування

Досвід Німеччини демонструє ефективність використання інтегрованих систем моніторингу, що поєднують традиційні методи обстеження з сучасними ГІС-технологіями.

Висновок до другого розділу

Проведений аналіз свідчить, що основою сталого управління земельними ресурсами на сільських територіях є комплексний підхід, що інтегрує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Ключовими пріоритетами таких практик виступають:

- 1. Збереження та відтворення природного потенціалу територій, зокрема:**
 - Підвищення родючості ґрунтів та запобігання їх деградації
 - Раціональне використання і відтворення лісових масивів
 - Охорона водних ресурсів та водно-болотних угідь
 - Збереження та відновлення біорізноманіття
- 2. Впровадження адаптивних систем землекористування, що враховують:**
 - Інтеграцію традиційних знань із сучасними технологіями
 - Багатофункціональність сільських територій
 - Необхідність адаптації до кліматичних змін
- 3. Створення ефективних інституційних механізмів через:**
 - Участь усіх зацікавлених сторін у прийнятті рішень
 - Впровадження економічних стимулів для сталого землекористування
 - Розвиток місцевого самоврядування у сфері управління земельними ресурсами

Реалізація цих принципів забезпечить довгострокову продуктивність земельних ресурсів та стійкий розвиток сільських територій.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність інтегрованого підходу до управління земельними ресурсами, що поєднує екологічні, економічні та соціальні аспекти.

Успішне впровадження сталого управління земельними ресурсами потребує створення багаторівневих інституційних структур, що забезпечують участь усіх зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень.

Технології сталого управління земельними ресурсами демонструють високу ефективність у різних кліматичних та соціально-економічних умовах, що підтверджує можливість їх адаптації в Україні.

Системи моніторингу та оцінки є невід'ємним елементом ефективного управління земельними ресурсами, що дозволяє своєчасно корегувати політику та заходи.

Для успішної адаптації міжнародного досвіду в Україні необхідно розробити механізми стимулювання землевласників до впровадження сталих методів господарювання та забезпечити розвиток інституційного потенціалу органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ НА РІВНІ ГРОМАД

Основні ознаки територіальних громад

До ключових характеристик територіальних громад (ТГ) належать такі ознаки [20]:

1. **Спільність інтересів**, пов'язаних із місцем проживання та розвитком території.
2. **Єдина територія** як простір для спільного проживання та господарської діяльності.
3. **Активна соціальна взаємодія** між членами громади у процесах забезпечення спільних інтересів.
4. **Наявність комунальної власності**, що є майновою основою розвитку громади.
5. **Участь у фінансуванні розвитку** через сплату податків та комунальних платежів.

3.1. Сучасний стан формування та розвитку територіальних громад в Україні

Станом на 2024 рік в Україні продовжується процес децентралізації влади, що супроводжується формуванням спроможних територіальних громад (ТГ). За даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, кількість об'єднаних територіальних громад становить 1469, що охоплює 100% території держави. Цей процес має ключове значення для ефективного управління земельними ресурсами, оскільки саме на рівні ТГ відбувається безпосереднє планування та регулювання землекористування.

Основними характеристиками сучасних ТГ є:

- Наявність єдиного центру адміністративних послуг

- Сформований місцевий бюджет з власними доходами
- Делеговані повноваження у сфері управління земельними ресурсами
- Можливість розробляти місцеві плани розвитку

Станом на 2021 рік в Україні шляхом добровільного об'єднання сіл, селищ та міст було сформовано 1469 територіальних громад (ТГ). Цей процес актуалізував потребу у якісному управлінні місцевими територіями. Від держави очікується створення механізмів, що запобігатимуть прийняттю незаконних рішень та сприятимуть підвищенню ефективності функціонування громад.

Вирішення цих завдань потребує впровадження прозорої системи управління земельними ресурсами, яка включає кілька ключових етапів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Система управління земельними ресурсами територіальної громади

3.2. Інструментарій управління земельними ресурсами в територіальних громадах

Сучасна система управління земельними ресурсами в ТГ базується на комплексі взаємопов'язаних інструментів та процедур. Першочерговим етапом є проведення інвентаризації земель, що включає:

- Кадастрову зйомку та визначення меж земельних ділянок
- Встановлення правового статусу кожної ділянки
- Оцінку якісного стану ґрунтів
- Виявлення невикористовуваних та неефективно використовуваних земель
- Аналіз відповідності цільового призначення земель

Важливим інструментом є оновлення картографічної основи ТГ, що проводиться відповідно до вимог законодавства один раз на 5-7 років. Це дозволяє отримати актуальну інформацію про просторові характеристики території та забезпечити основу для прийняття управлінських рішень.

Інвентаризація земель як основа ефективного управління

Першочерговою умовою ефективного управління земельними ресурсами є наявність достовірних даних щодо їх кількісних та якісних характеристик. З цією метою проводиться інвентаризація земель, в ході якої:

- визначаються точні межі та місце розташування земельних ділянок;
- встановлюються їх розміри та правовий статус;
- ідентифікуються ділянки, що не використовуються, використовуються неефективно або не відповідно до цільового призначення;
- фіксуються кількісні та якісні показники, необхідні для ведення Державного земельного кадастру [27].

Оновлення картографічної основи

Отримані в результаті інвентаризації дані становлять інформаційну основу для актуалізації картографічної бази територіальної громади. Відповідно до вимог законодавства [24], національне геодезичне обстеження земель проводиться з періодичністю один раз на 5-7 років.

3.3. Інтегроване просторове планування як основа сталого

розвитку громад

Програма «U-LEAD з Європою» сприяла впровадженню інноваційних підходів до просторового планування в об'єднаних територіальних громадах. Інтегроване просторове планування виконує координуючу функцію, об'єднуючи різні аспекти управління територією:

- Економічний розвиток та інвестиційну привабливість
- Соціальну інфраструктуру та житлове будівництво
- Транспортну мережу та інженерну інфраструктуру
- Екологічний каркас та рекреаційні зони
- Сільськогосподарське виробництво та лісове господарство

Цей підхід дозволяє уникнути конфлікту інтересів між різними видами землекористування та забезпечити збалансований розвиток території.

Впровадження інтегрованого просторового планування в Україні

В Україні розроблено комплексні плани на основі результатів програми «Інтегроване просторове планування для об'єднаних територіальних громад», яка була реалізована за підтримки ініціативи «U-LEAD з Європою» [14].

У пілотних проєктах інтегроване просторове планування виконує функцію координації ключових процесів управління земельними ресурсами територіальних громад (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Координуючі функції просторового планування ТГ [14]

3.4. Аналіз сучасного стану землекористування в пілотних територіальних громадах

3.4.1. Скалатська територіальна громада

Скалатська ТГ характеризується високим рівнем розораності території - 86,9% земель використовуються для сільськогосподарського виробництва. Особливістю є домінування агрохолдингів, які орендують 21 343 га земельних угідь. Це створює значну залежність місцевої економіки від діяльності великих агроформувань.

Позитивними аспектами є розвиток рекреаційного потенціалу, зумовлений сприятливими географічним положенням, транспортною доступністю та наявністю культурно-історичних пам'яток. Однак інтенсивне сільськогосподарське використання призводить до деградації ґрунтів та потребує впровадження ґрунтозахисних заходів.

3.4.2. Лисянська територіальна громада

Лисянська ТГ демонструє проблеми, пов'язані з надмірною експлуатацією рілних земель. Застосування хімічних добрив та монокультурне землеробство призводять до забруднення ґрунтів та зниження їх родючості. Додатковою проблемою є фрагментація земельних масивів через вкраплені земельні ділянки, що ускладнює ефективне ведення сільського господарства.

Перспективним напрямом розвитку є розвиток індустріального та зеленого туризму, що дозволить диверсифікувати економіку громади та зменшити навантаження на земельні ресурси.

3.4.3. Старовижівська територіальна громада

Становище у Старовижівській ТГ відрізняється високою часткою лісистих територій (57,1%) та значними площами природоохоронних територій (35,2%). Однак спостерігаються негативні явища заліснення сільськогосподарських угідь та несанкціонованої вирубки лісів.

Екологічний стан громади в цілому є задовільним, що створює передумови для розвитку екологічного туризму та рекреації. Особливої уваги потребує проблема збереження біорізноманіття та раціонального використання лісових ресурсів.

Аналіз практик просторового планування в територіальних громадах

Розроблені плани просторового планування містять конкретні рішення щодо використання та охорони земель на прикладі Скалатської, Лисянської та Старовижівської територіальних громад. Кожна з цих громад має специфічні особливості землекористування.

Скалатська ТГ характеризується:

- Переважним орендуванням сільськогосподарських угідь агрохолдингами (21 343 га)
- Активним розвитком рекреаційного та туристичного потенціалу
- Сприятливими географічними, транспортними, історичними та кліматичними умовами

Проблеми та пріоритети розвитку:

- Інтенсивне використання земельних ресурсів
- Залежність від агрохолдингів, що обмежує інвестиційну привабливість
- Необхідність встановлення прибережних захисних смуг
- Важливість затвердження містобудівної документації
- Потреба в модернізації інфраструктури

Лисянська ТГ стикається з такими викликами:

- Надмірна експлуатація орних земель агрохолдингами
- Застосування хімічних добрив та монокультурне землеробство

- Деградація та забруднення ґрунтів

Перспективи розвитку:

- Розвиток індустріального та зеленого туризму
- Диверсифікація форм землекористування

Старовижівська ТГ відрізняється:

- Задовільним екологічним станом
- Високим відсотком заповідних територій
- Проблемами з утилізацією твердих побутових відходів

Загальні рекомендації для всіх ТГ:

1. Проведення інвентаризації земель [42]
2. Впровадження системи моніторингу землекористування
3. Документальне оформлення земельних ділянок
4. Ідентифікація комунальних земельних ресурсів

Ці заходи забезпечать отримання достовірної інформації про стан та використання земельних ресурсів, що є основою ефективного управління.

3.5. Діагностика проблем землекористування на основі аналізу земельного покриття

Проведений аналіз земельного покриття в межах досліджуваних територіальних громад виявив низку системних проблем:

3.5.1. Ерозійні процеси та яроутворення

У Скалатській та Лисянській ТГ спостерігаються інтенсивні процеси водної ерозії ґрунтів, що призводить до утворення ярів та зниження родючості земель.

Основними причинами є:

- Відсутність протиерозійних заходів
- Неправильна організація території

- Інтенсивне обробітання схилів земель
- Порушення правил сівозміни

3.5.2. Фрагментація земельних масивів

У Лисянській ТГ виявлено проблему вкраплених земельних ділянок, що порушує цілісність рілних масивів. Це призводить до:

- Зниження ефективності сільськогосподарської техніки
- Збільшення витрат на обробіток земель
- Ускладнення меліоративних заходів
- Зниження продуктивності земель

3.5.3. Заліснення та деградація земель

У Старовижівській ТГ спостерігаються процеси заліснення сільськогосподарських угідь, що свідчить про їхню деградацію та виведення з обігу. Паралельно відбуваються несанкціоновані вирубки лісів, що порушує екологічний баланс території.

Результати аналізу земельного покриття територіальних громад

Для ідентифікації проблемних аспектів використання земель за межами населених пунктів було проведено аналіз земельного покриття в межах досліджуваних територіальних громад. В результаті дослідження виявлено наступні проблеми:

1. Деградація сільськогосподарських угідь:

- Інтенсифікація ерозійних процесів та яроутворення на сільськогосподарських угіддях Скалатської та Лисянської ТГ (рис. 3.3, 3.4)

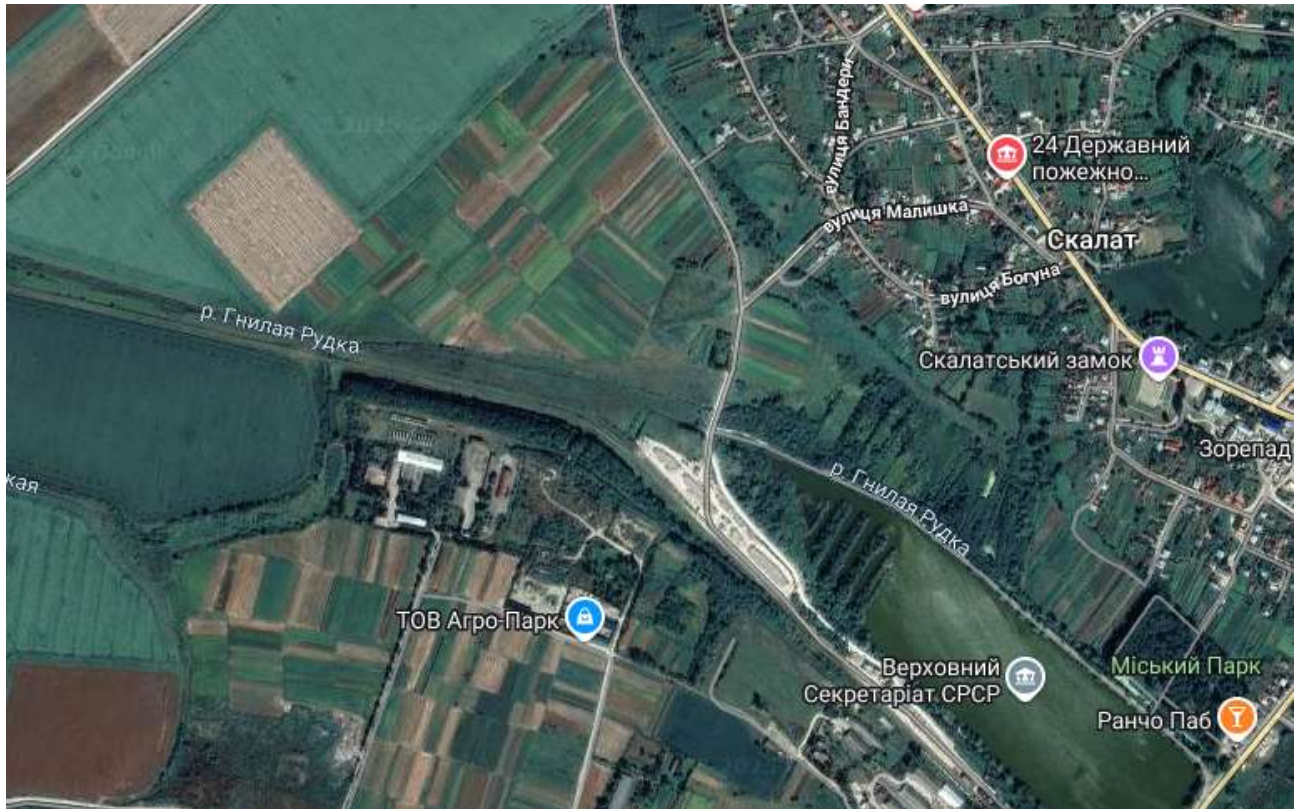

Рис. 3.3. Процеси яроутворення на сільськогосподарських угіддях Скалатської ТГ [50]

Рис. 3.4 Наведені процеси яроутворень на с/г вгіддях у межах Лісянської ТГ [49].

2. Фрагментація земельних масивів:

- Наявність розрізнених земельних ділянок у масивах ріллі Лисянської ТГ, що порушує цілісність угідь та ускладнює їх обробіток (рис. 3.5)

Рис. 3.5. Фрагментація рілльних земель у межах Лисянської ТГ [49]

3. Зміни у землекористуванні Старовижівської ТГ:

- Залисення сільськогосподарських угідь (рис. 3.6, 3.7)
- Інтенсифікація лісорубок (рис. 3.8, 3.9)

Рис. 3.6. Процес залісення сільськогосподарських угідь у Старовижівській ТГ (2008 рік)

Рис. 3.7. Процес залісення сільськогосподарських угідь у Старовиживській ТГ (2024 рік) [50]

Рис. 3.8. Процес вирубки лісу у Старовиживській ТГ (2017 рік)

Рис. 3.9. Процес вирубки лісу у Старовижівській ТГ (2021 рік) [50]

Проведений аналіз демонструє необхідність розробки цільових заходів щодо запобігання деградації земельних ресурсів та оптимізації структури землекористування в досліджуваних територіальних громадах.

3.6. Інформаційне забезпечення управління земельними ресурсами

Важливим аспектом ефективного управління земельними ресурсами в ТГ є наявність достовірної інформації про стан та використання земель. Для цього необхідно:

1. **Створення єдиного інформаційного простору** - інтеграція даних державного земельного кадастру, моніторингу земель та містобудівної документації
2. **Впровадження ГІС-технологій** - розробка геоінформаційних систем для візуалізації та аналізу просторової інформації про земельні ресурси
3. **Регулярний моніторинг** - проведення періодичних обстежень земель для оцінки змін їх стану
4. **Прозорість інформації** - забезпечення вільного доступу до інформації про земельні ресурси для всіх зацікавлених сторін

Висновок до третього розділу

Сучасний стан управління земельними ресурсами в територіальних громадах характеризується значним потенціалом для впровадження принципів сталого розвитку, однак потребує подальшого вдосконалення інструментів управління.

Аналіз земельного покриття в пілотних громадах виявив системні проблеми, пов'язані з ерозією ґрунтів, фрагментацією земельних масивів та несанкціонованим використанням земельних ресурсів.

Інтегроване просторове планування є ефективним інструментом координації різних видів землекористування та забезпечення збалансованого розвитку територій.

Для підвищення ефективності управління земельними ресурсами необхідно розвивати інформаційну інфраструктуру, включаючи ГІС-технології та системи моніторингу.

Кожна територіальна громада має унікальні особливості землекористування, що вимагає розробки індивідуальних підходів до управління земельними ресурсами з урахуванням місцевих умов та потреб.

РОЗДІЛ 4.

ПРОЕКТ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Управління земельними ресурсами як основа сталого розвитку

Ефективне управління земельними ресурсами виступає ключовим чинником забезпечення сталого розвитку та продовольчої безпеки України. Запропоновані напрями вдосконалення управління ЗР включають комплекс заходів, зокрема:

- запобігання ерозійним процесам та деградації земель
- оптимізацію застосування добрив
- збереження біорізноманіття
- впровадження сучасних систем землекористування (рис. 3.1)

Основні принципи сталого землекористування:

1. **Баланс екологічних та економічних цілей** - поєднання раціонального використання природних ресурсів із забезпеченням економічної ефективності
2. **Екологічна відповідальність** - пріоритетне збереження довкілля та відтворення природного потенціалу територій
3. **Соціально-економічна стабільність** - забезпечення стабільних умов для розвитку сільських територій та підвищення якості життя громад
4. **Інтегроване планування** - координація всіх видів діяльності, пов'язаних із використанням земельних ресурсів

Реалізація цих принципів забезпечить створення збалансованої системи управління земельними ресурсами, спрямованої на довгострокове підтримання продуктивності земель та екологічної рівноваги.

4.1. Концептуальні засади вдосконалення управління земельними ресурсами

На основі аналізу сучасного стану землекористування в територіальних громадах запропоновано концепцію вдосконалення управління земельними ресурсами, що базується на трьох взаємопов'язаних компонентах:

- **Інституційний компонент** - вдосконалення нормативно-правової бази, розподілу повноважень та організаційних структур управління
- **Технологічний компонент** - впровадження сучасних технологій землекористування та моніторингу
- **Соціально-економічний компонент** - забезпечення економічної ефективності та соціальної справедливості землекористування

Ця концепція передбачає перехід від традиційного ресурсного підходу до інтегрованого управління земельними ресурсами, що враховує всі аспекти сталого розвитку.

Ключові принципи сталого землекористування

1. Збереження біорізноманіття та екосистем. Забезпечення збереження природних ландшафтів, видового різноманіття та екологічних функцій територій. Це включає уникнення надмірного вирубування лісів, виснаження ґрунтів та забруднення водойм.

2. Раціональне використання ґрунтових ресурсів. Підтримання родючості ґрунтів шляхом уникнення їх виснаження та ерозії. Досягається за допомогою сівозміни, застосування органічних добрив та інших агротехнічних заходів.

3. Попередження деградації земель. Мінімізація процесів опустелювання, ерозії, засолення та інших форм деградації через використання методів захисту ґрунтів: терасування, мульчування та створення захисних лісонасаджень.

4. Оптимізація водокористування. Ефективне управління водними ресурсами шляхом мінімізації втрат води, застосування крапельного зрошення та уникнення надмірного зрошення, що може призводити до

заболочення і засолення ґрунтів.

5. Зменшення викидів та забруднення. Скорочення забруднення атмосфери, ґрунтів та водних ресурсів через використання екологічно чистих технологій та мінімізацію застосування хімічних добрив і пестицидів.

6. Інтеграція з місцевими екосистемами. Врахування специфіки місцевих екосистем і кліматичних умов для мінімізації негативного впливу на довкілля та підтримки стабільності природних систем.

7. Підтримка економічної ефективності. Забезпечення економічної вигідності сталого землекористування через оптимізацію використання ресурсів, впровадження новітніх агротехнологій та адаптацію до ринкових умов.

8. Соціальна відповідальність та рівність. Врахування інтересів місцевих громад, підтримка прав на землю та забезпечення рівних можливостей для всіх зацікавлених сторін.

9. Адаптація до зміни клімату. Реалізація стратегій, що сприяють адаптації до змін кліматичних умов, зокрема через раціональне використання водних ресурсів.

Технології точного землеробства (ТЗ)

ТЗ - сучасний підхід до сільського господарства, що використовує інформаційні технології для оптимізації процесів обробки ґрунту, вирощування культур та збору врожаю.

Переваги ТЗ:

- Ефективніше використання ресурсів
- Зменшення екологічного навантаження
- Мінімізація ризиків через точне прогнозування

Виклики впровадження ТЗ:

- Висока вартість технологій
- Потреба в спеціалізованих знаннях
- Залежність від інтернету та енергопостачання

4.2. Система принципів сталого землекористування в територіальних громадах

На основі аналізу міжнародного досвіду та особливостей українських територіальних громад запропоновано систему з 12 принципів сталого землекористування, які формують три рівні:

Екологічний рівень:

1. Принцип збереження біорізноманіття та екосистемних функцій
2. Принцип раціонального використання ґрунтових ресурсів
3. Принцип попередження деградації земель
4. Принцип оптимізації водокористування
5. Принцип зменшення викидів та забруднення
6. Принцип інтеграції з місцевими екосистемами

Економічний рівень:

7. Принцип економічної ефективності
8. Принцип адаптації до зміни клімату

Соціальний рівень:

9. Принцип соціальної відповідальності та рівності
10. Принцип участі громадськості
11. Принцип врахування традиційних знань
12. Принцип міжгенераційної справедливості

Технології точного землеробства (ТЗ) як інноваційний підхід

Технології точного землеробства (ТЗ) являють собою інноваційний та сталий підхід до ведення сільського господарства, що сприяє раціональному використанню природних ресурсів. Цей підхід дозволяє досягти високих показників продуктивності при одночасній мінімізації негативного впливу на довкілля [16].

Ключові характеристики ТЗ:

1. **Ресурсоефективність** - оптимізація використання води, добрив та енергії
2. **Екологічна безпека** - зменшення хімічного навантаження на агроєкосистеми
3. **Економічна ефективність** - підвищення продуктивності при зниженні витрат

Переваги впровадження:

- Точне дозування ресурсів згідно з потребами рослин
- Моніторинг стану посівів у реальному часі
- Автоматизація процесів прийняття управлінських рішень

Даний підхід відповідає принципам сталого розвитку та сприяє створенню збалансованої системи землекористування.

4.3. Інноваційні технології сталого землекористування

4.3.1. Технології точного землеробства (ТЗ)

Для умов територіальних громад запропоновано поетапне впровадження технологій точного землеробства:

Перший етап (базовий):

- GPS-навігація та автоматичне водіння техніки
- Електронні карти полів
- Базовий моніторинг врожайності

Другий етап (просунутий):

- Змінне внесення добрив та засобів захисту рослин

- Дроновий моніторинг стану посівів
- Системи підтримки прийняття рішень

Третій етап (комплексний):

- Інтегровані системи управління господарством
- Прогнозування врожайності на основі штучного інтелекту
- Автоматизовані системи зрошення

Для подолання бар'єрів впровадження ТЗ запропоновано створення центрів колективного користування технологіями та надання державної підтримки малим та середнім господарствам.

4.3.2. Екологічні технології відновлення земель

Запропоновано комплекс технологій для відновлення деградованих земель:

- Фітомеліорація з використанням місцевих видів рослин
- Біологічна рекультивация з застосуванням мікоризних препаратів
- Створення буферних смуг вздовж водних об'єктів
- Відновлення гумусового шару за допомогою компостування

Біологічні центри та біоекологічні коридори в системі екологічної мережі

Біологічні центри (біоцентри) та біоекологічні коридори є структурними елементами екологічної мережі, що формуються з метою:

1. **Збереження біорізноманіття** - забезпечення умов для існування різних видів флори і фауни
2. **Відтворення природних середовищ** - відновлення деградованих екосистем та створення умов для їх природного функціонування

3. **Підтримка екологічного балансу** - стабілізація екологічних процесів у регіонах з інтенсивним антропогенним навантаженням

Функціональне значення в сталому управлінні:

- **Забезпечення міграції видів** - створення екологічних коридорів для переміщення тварин і рослин
- **Збереження екосистемних функцій** - підтримка природних процесів у ландшафтах
- **Адаптація до кліматичних змін** - формування стійких екологічних структур, здатних протистояти кліматичним стресам

Ці елементи є важливою складовою сталого управління ландшафтами, сприяючи підвищенню їх стійкості та збереженню природного потенціалу територій.

4.4. Формування екологічного каркасу територіальних громад

На основі аналізу досвіду Польщі запропоновано модель формування екологічного каркасу територіальних громад, що включає:

4.4.1. Структурні елементи екологічного каркасу:

- **Біоцентри** - ядра біорізноманіття площею не менше 50 га
- **Біокоридори** - лінійні елементи шириною 30-100 м
- **Буферні зони** - території з обмеженим режимом господарювання
- **Екологічні мости** - сполучення між ізольованими популяціями

4.4.2. Етапи формування екологічного каркасу:

1. Інвентаризація існуючих цінних природних територій
2. Визначення потенційних міграційних шляхів

3. Розробка пропозицій щодо з'єднання ізольованих територій
4. Встановлення режимів охорони та використання
5. Моніторинг ефективності функціонування каркасу

Екологічне планування та управління земельними ресурсами

1. Впровадження екологічно орієнтованого планування територій

Контурне планування територій, створення лісонасаджень та формування місцевих екологічних мереж у вигляді біологічних центрів і біоекологічних коридорів сприятимуть регулюванню водного балансу на місцевому рівні. Особливу важливість для регіону Полісся має збереження водно-болотних і торф'яних угідь, які забезпечують ключові екосистемні послуги, зокрема поглинання вуглецю, накопичення та очищення підземних вод.

2. Оцінка сучасного землекористування

Проведення оцінки сучасного землекористування є необхідним інструментом для аналізу стану природних територій та визначення впливу антропогенної діяльності на екосистеми. Така оцінка дозволяє:

- Визначити ефективність використання земельних ресурсів
- Оцінити екологічну стійкість ландшафтів
- Виявити негативні тенденції, що виникають внаслідок надмірного навантаження на довкілля

Рис. 4.1. Складники сталого управління земельними ресурсами на місцевому рівні [1; 2; 5; 6; 19; 39; 45]

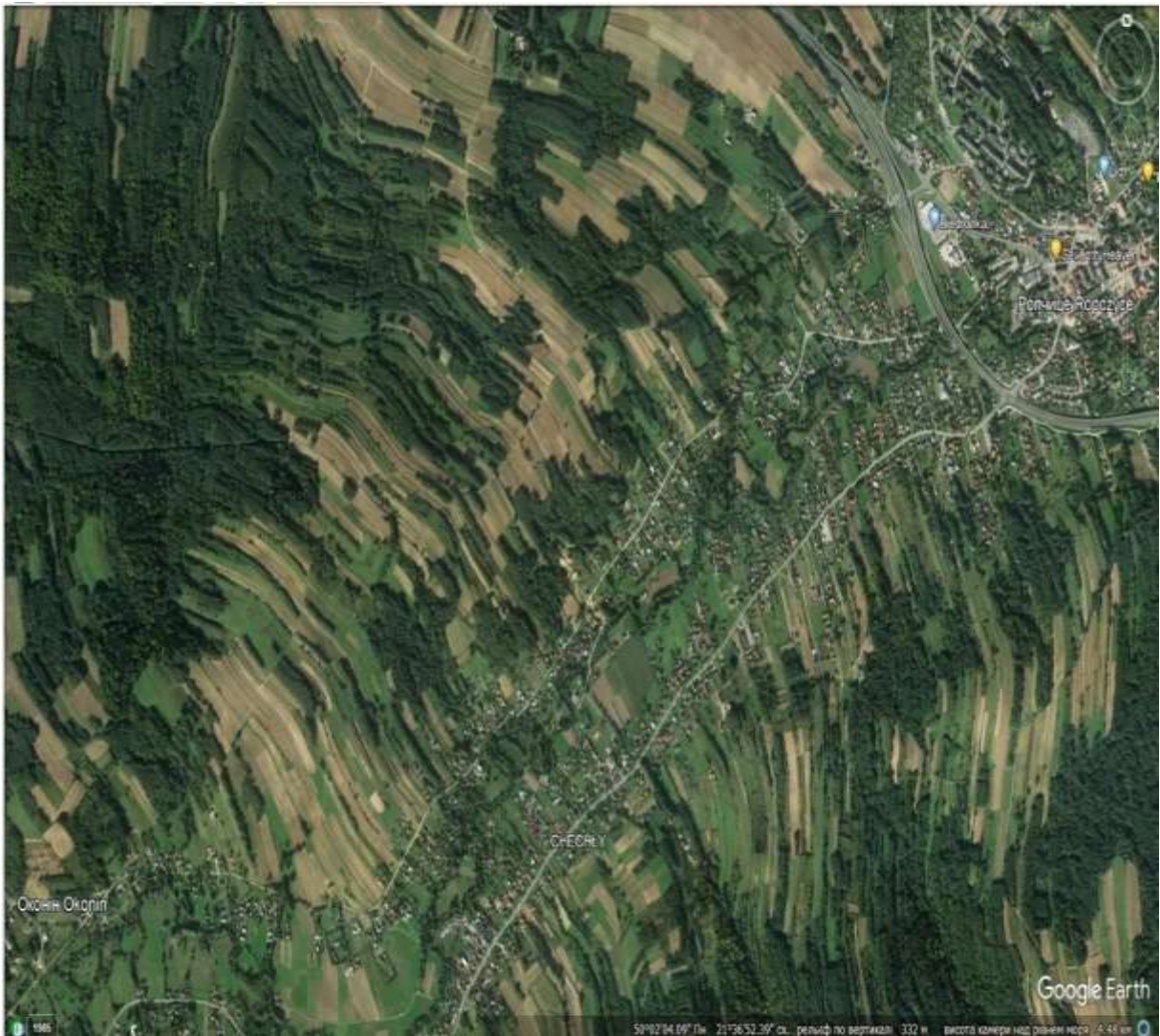

Рис. 4.4. Контурна організація території у Малопольському воєводстві Горлівського повіту Польща [49]

4. Оптимізація ландшафтного планування

Модифікація ландшафтів з метою підвищення їх функціональності та зменшення компромісів між різними екосистемними послугами має забезпечити підвищення стійкості ландшафтів із високим антропогенним навантаженням (рис. 4.5).

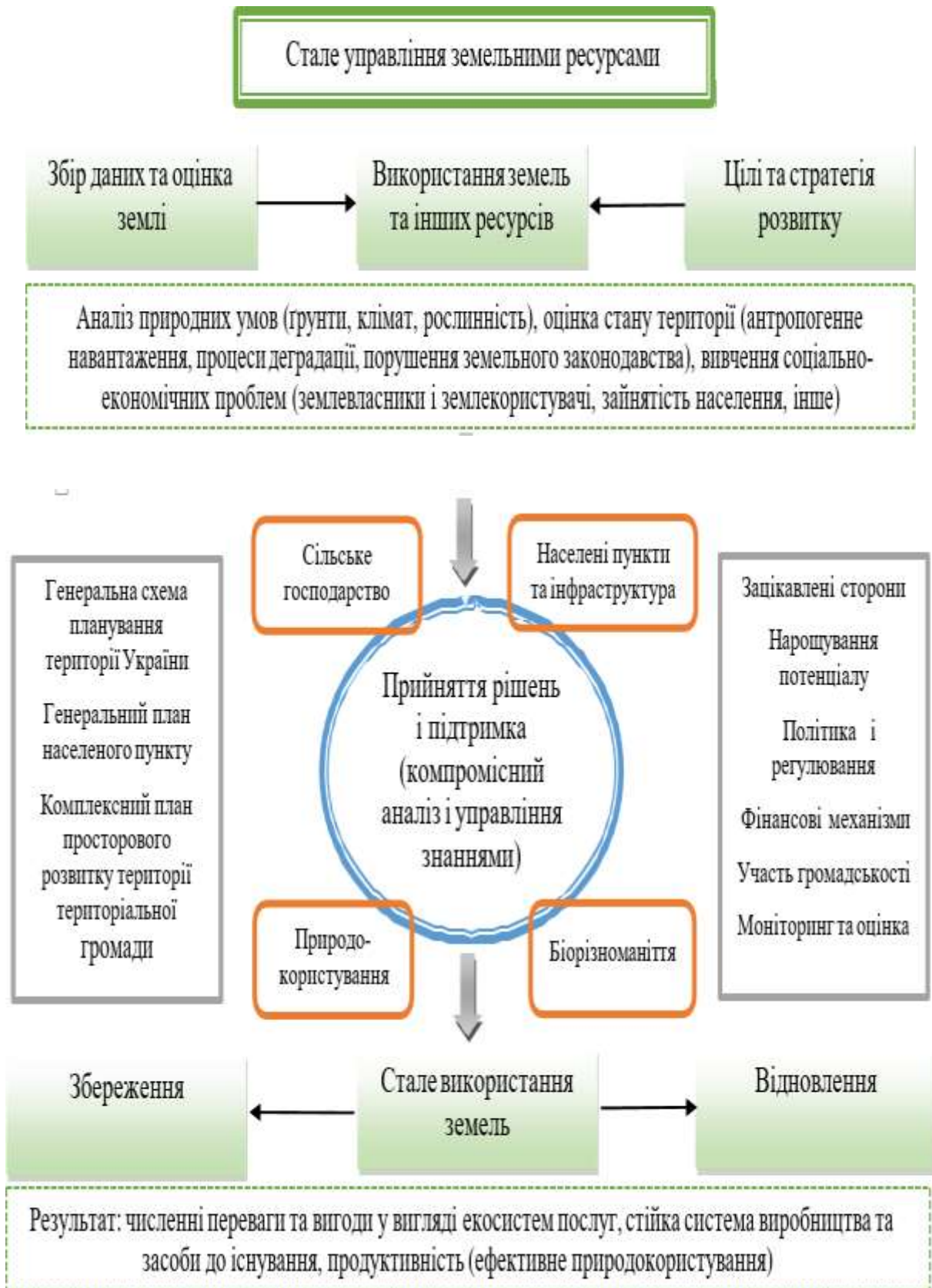

Рис. 4.5. Логічна схема планування управління земельними ресурсами територіальних громад (складено на основі [47; 52; 53; 55; 57])

Таблиця 4.1

Пропозиції для сталого використання земельних ресурсів у територіальних громадах

Пропозиція	<u>Скалатська</u>	Лисянська	<u>Старовижівська</u>
Ґрунтозахисні заходи (сівозміна, контурний обробіток, боронування, щілювання, збереження на поверхні ґрунту стерні, інше)	✓	✓	
Органічне землеробство (вирощування сільськогосподарських культур без використання синтетичних хімічних добрив і пестицидів)	✓	✓	✓
Агро(поєднання с/г і лісових угідь для збереження ґрунтового покриву, водних ресурсів	✓	✓	
Стале використання пасовищ (ротаційний випас, реабілітація деградованих пасовищ люцерною, збереження пасовищ через уникнення їх розорювання)	✓	✓	✓

Реалізація запропонованих заходів сприятиме сталому розвитку територій та збереженню біорізноманіття, забезпечуючи екологічну стійкість і економічну ефективність використання земельних ресурсів.

4.5. Специфічні пропозиції для різних типів територіальних громад

На основі результатів дослідження запропоновано диференційовані підходи до управління земельними ресурсами для різних типів ТГ:

4.5.1. Для аграрних громад (тип Скалатської ТГ):

- Впровадження обов'язкових сівозмін
- Створення фонду перерозподілу земель
- Розвиток кооперації між дрібними виробниками
- Впровадження систем точного землеробства

4.5.2. Для проміжних громад (тип Лисянської ТГ):

- Розвиток агролісівництва
- Створення рекреаційних зон

- Відновлення деградованих земель
- Розвиток органічного землеробства

4.5.3. Для лісових громад (тип Старовижівської ТГ):

- Створення системи сталого лісокористування
- Розвиток екологічного туризму
- Збереження водно-болотних угідь
- Відновлення лісових екосистем

4.6. Організаційно-економічний механізм впровадження пропозицій

Для практичної реалізації запропонованих заходів розроблено організаційно-економічний механізм, що включає:

4.6.1. Джерела фінансування:

- Державний бюджет (30-40%)
- Місцеві бюджети (20-30%)
- Міжнародна технічна допомога (15-25%)
- Приватні інвестиції (10-20%)

4.6.2. Інституційне забезпечення:

- Створення земельних служб при органах місцевого самоврядування
- Утворення громадських рад з питань земельних ресурсів
- Розвиток консультаційних служб для землевласників

4.6.3. Правове забезпечення:

- Розробка місцевих нормативних актів
- Впровадження системи екологічних обмежень
- Створення механізмів економічного стимулювання

4.7. Очікувані результати впровадження пропозицій

Реалізація запропонованих заходів дозволить досягти таких результатів:

Екологічні результати:

- Зменшення площ деградованих земель на 25-30%
- Збільшення біорізноманіття на 15-20%

- Поліпшення якості ґрунтів та водних ресурсів

Економічні результати:

- Підвищення продуктивності земель на 15-25%
- Збільшення надходжень до місцевих бюджетів
- Створення нових робочих місць

Соціальні результати:

- Покращення якості життя населення
- Зміцнення громадської участі в управлінні
- Збереження культурної спадщини

Висновок до четвертого розділу

Стале управління земельними ресурсами потребує забезпечення збереження якісних характеристик земель та відновлення втрачених природних екосистем, зокрема відтворення природних лук, лісів та інших цінних угідь.

Враховуючи результати дослідження, у роботі запропоновано комплекс заходів щодо оптимізації використання та охорони земельних ресурсів для досліджуваних територіальних громад (табл. 4.1). Реалізація цих пропозицій дозволить:

1. **Підвищити екологічну стійкість** територій через впровадження контурного планування та створення екологічних мереж
2. **Відновити деградовані землі** шляхом реалізації програм рекультивації та природного відтворення
3. **Оптимізувати структуру землекористування** на основі оцінки сучасного стану та прогнозування майбутніх потреб
4. **Забезпечити баланс** між економічним розвитком та збереженням природного потенціалу територій

Запропоновані рішення формують основу для розробки цільових програм сталого розвитку територіальних громад та можуть бути адаптовані до специфіки інших регіонів України.

Запропоновано концепцію вдосконалення управління земельними ресурсами, що базується на інтеграції інституційного, технологічного та

соціально-економічного компонентів.

Розроблено систему з 12 принципів сталого землекористування, що формують три рівні: екологічний, економічний та соціальний.

Запропоновано поетапне впровадження технологій точного землеробства та комплекс технологій для відновлення деградованих земель.

На основі аналізу досвіду Польщі розроблено модель формування екологічного каркасу територіальних громад.

Запропоновано диференційовані підходи до управління земельними ресурсами для різних типів територіальних громад.

Розроблено організаційно-економічний механізм впровадження пропозицій, що включає джерела фінансування, інституційне та правове забезпечення.

Впровадження запропонованих заходів дозволить досягти значних екологічних, економічних та соціальних результатів.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Сутність управління земельними ресурсами

Управління земельними ресурсами є комплексним процесом, спрямованим на збалансоване використання, охорону та відтворення ґрунтів для задоволення потреб суспільства у відповідності до принципів сталого розвитку. Воно охоплює: планування землекористування, формування земельної політики, моніторинг, оцінку вартості земель та контроль за їх використанням.

2. Аналіз управління земельними ресурсами в громадах

Дослідження системи управління земельними ресурсами на рівні територіальних громад засвідчило необхідність пріоритетного впровадження механізмів, спрямованих на:

- Забезпечення збалансованого використання земель, перш за все сільськогосподарського призначення
- Досягнення гармонії між економічними, екологічними та соціальними аспектами землекористування
- Впровадження еколого-орієнтованого підходу до управління земельними ресурсами

3. Пропозиції щодо вдосконалення управління земельними ресурсами

- Реалізація ґрунтозахисного впорядкування агроландшафтів
- Впровадження принципів органічного землеробства
- Розвиток систем агролісівництва
- Дотримання природоохоронних обмежень при використанні земель
- Відновлення деградованих земельних угідь
- Запровадження екологічно обґрунтованої оцінки землекористування

4. Стратегічні пріоритети

Найважливішим пріоритетом є мінімізація негативного антропогенного впливу на земельні ресурси при одночасному забезпеченні економічної ефективності сільськогосподарського виробництва та підвищенні добробуту сільських громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В., Громадська Н., Малікіна О. Управління земельними ресурсами: поняття, зміст та особливості. Літопис Волині, (27), 2022.С. 231-236.
2. Богіра М. Особливості державного контролю за використанням і охороною земель в умовах приватної власності. Збалансоване природокористування. 2016. № 2. С. 80-83.
3. Богіра М. С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія. Львів: Львів. нац. аграр. ун-т. 2008. 225 с.
4. Богіра М. С. Порушення охорони ландшафтів – причини й результати. Землевпорядний вісник. 2008. № 1. С. 47-50.
5. Богіра М.С., Ярмолук В.І. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій. Навч. посіб. Львів : Львівський національний аграрний університет, 2010. 334 с.
6. Боклаг В.А. Механізми державного управління земельними відносинами в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 2. С. 30–36.
7. Гоштинар С.Л. Зарубіжний досвід регулювання ринку землі та можливості його адаптації в Україні при розгляді питання про скасування мораторію на продаж землі. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 174- 178.
8. Дорош Й.М., Дорош О.С. Формування обмежень та обтяжень у землекористуванні: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д.С., 2017. 650 с.
9. Дорош О. С., Фоменко В. А., Мельник Д. М. Ключова роль землеустрою у плануванні розвитку системи землекористувань у межах територіальних громад. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2018. № 2. С. 22–32.

10. Земельна реформа: сім порад для керівників громад, як скористатися новими можливостями. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/zemlia-mozhlyvostei/2021/04/13/672786/>
11. Земельний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 25.10.2001, № № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 29.03.23)
12. Землевпорядне та лісовпорядне планування : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 262 с.
13. Землеустрій як передумова збалансованого розвитку територій : монографія/ за ред. М. С. Богіри. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2021. 243 с.
14. Інтегроване просторове планування для об'єднаних територіальних громад: Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://hromada.canactions.com/>
15. Казьмір П.Г. Дроздяк М.В. Просторова організація агроландшафтів : навч. посіб. Львів : ЛДАУ, 2005. 154 с.
16. Копішинська О.П., Маренич М.М., Уткін Ю.В. Ефективність упровадження систем точного землеробства в аграрних підприємствах. Вісник ХДУ: Серія Економічні науки. № 34, 2019. С. 157-163.
17. Кулинич А.П. Особливості права комунальної власності на землю в об'єднаних територіальних громадах. Часопис Київського університету права. 2018. № 2. С. 261–265.
18. Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія. К. : ЦП "Компринт". 328 с.
19. Могильна Л., Чжан Ц. Проблеми управління земельними ресурсами в контексті сталого розвитку та заходи щодо їх вирішення. Економіка та суспільство, (53). 2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-10>

20. Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Науковий вісник. 2008. Вип. 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-aper/2022/jan/26506/moroz.pdf>
21. Новаковський Л., Третяк А., Дорош Й. Стан та проблеми землеустрою об'єднаних територіальних громад у контексті підвищення їх фінансової стійкості. Землевпорядний вісник. 2018. № 12. С. 38–48.
22. Новаковський Л.М. Формування об'єднаних територіальних громад і проблеми їх землевпорядкування. Економіст. 2018. № 8. С. 11–16.
23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 30.09.2022 № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>
24. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011, № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>
25. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
26. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF#Text>
27. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF#Text>
28. Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2022 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-%D0%BF#Text>

29. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>
30. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13.04.2020 № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>
31. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
32. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
33. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991, № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 27.03.23)
34. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 № 1378-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text>
35. Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-%D1%80>
36. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Закон України від 30.09.2019, №722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
37. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року. URL: <http://surl.li/cyloa>
38. Семенчук І. М., Рощенко В. А., Шаповаленко Д. Р. Особливості управління земельними ресурсами в Україні. Агросвіт. № 1. 2018. С. 25-30.

39. Скиба М.В. Управління земельними ресурсами: досвід країн Європейського Союзу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 31 (70). № 3, 2020. С. 93-101.
40. Сохнич А. Я., Богіра М. С., Яремко Ю. І., Стойко Н. Є. Державний контроль за використанням земель: підручник. Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС, 2018. 240 с.
41. Стойко Н. Екосистемний підхід до вирішення проблеми ерозії ґрунтів в Україні. Аграрна економіка. 2020. Т. 13. № 1-2. С. 29–38.
42. Стойко Н., Ковалишин О., Куліковська О., Тригуба А. Землеустрій як важлива функціональна складова планування використання земель. Шляхи ревіталізації водосховищ Дніпра. Вісник Львівського національного університету природокористування: Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2022. № 23. С. 110-117.
43. Стойко Н. Є. Організація використання земель в ерозійно небезпечних ландшафтах: монографія. Львів: НВФ «Укр. технології», 2005. 144 с.
44. 17 Цілей сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
45. Управління земельними ресурсами: навчальний посібник / Шарий Г.І., Тимошевський В.В., Міщенко Р.А., Юрко І.А. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 172.
46. Управління земельними ресурсами: у 6. т. / TEMPUS IV. Донецьк: УНИТЕХ, 2012. Т. 6: Сталий розвиток сільських територій: Консолідація земель. С. 355–456.
47. Baskent E. Z. Assessment and improvement strategies of sustainable land management (SLM) planning initiative in Turkey. Science of The Total Environment. Vol. 797, 2021. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.149183>
48. Collection of Sustainable Land Management Technologies Practices by smallholder farmers in Lao PDR. National Agriculture, Forestry and Rural Development Research Institute (NAFRI) Vientiane, August 2019. 143 p.

49. GISFile: геопортал. URL: <https://gisfile.com/map/?sl=UA>
50. Google Earth. URL: <https://www.google.com.ua/earth/>
51. Halchenko N. P., Lashko S. P., Stoiko N. Ye., Kozar V. I., Kozar L. M., Kliuka O. M. Creation of a database of geoinformation monitoring of forestry lands (southwest part of Poltava region, Ukraine). GEOINFORMATICS 2021: XXth International Conference on Geoinformatics-Theoretical and Applied Aspects (11-14 May 2021). Kyiv, Ukraine.
52. Izakovičová Z., Mederly P., Petrovič F. Long-Term Land Use Changes Driven by Urbanisation and Their Environmental Effects (Example of Trnava City, Slovakia). Sustainability. 2017, 9. 1553.
53. Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Synthesis. Island Press, Washington, DC.
54. Responsible governance of tenure of land, fisheries and forests in the context of national food security. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 2022. 52 p.
55. Sanz M.J., J. de Vente J.-L. Chotte M. Bernoux, G. Kust I. Ruiz, M. Almagro J.-A. Alloza R. Vallejo, V. Castillo A. Hebel, M. Akhtar-Schuster. Sustainable Land Management contribution to successful land-based climate change adaptation and mitigation. A Report of the Science-Policy Interface. United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD), Bonn, Germany. 2017.
56. Stoiko N., Cherechon O. The development of local ecological networks in Ukraine: the example of Lviv region. Baltic Surveying: International Scientific Journal. 2019. Vol. 10. P. 50-59.
57. Sustainable land management: approaches and practices in Bosnia and Herzegovina / Hamid Čustović ... [et al.]; [translator Alica Salihagić]. Sarajevo: Poljoprivredno - prehrambeni fakultet Univerziteta, 2020. 227 str.

58. Várallyay G. Soil, as a multifunctional natural resource. Columella - Journal of Agricultural and Environmental Sciences. Vol. 2, No. 1. 2015.
59. WOCAT SLM Database. URL: <https://qcat.wocat.net/en/wocat/>

ДОДАТКИ

ІНТЕГРОВАНА КАРТА

Умовні позначення

ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО
МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ

- Селищні території
- Виробничі території, в т.ч. с/підприємства, інженерних та комунальних об'єктів

ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

- Сільськогосподарські території
- Гіпотетичний розвиток малих фермерських господарств

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

- Виробничі кооперативи (Жеребин-Галушниця, Шевченкове-Клебанівка, Турівка-Фалішівка-Тарнополь)
- Багатофункціональні виробничо-інтегровані кооперативи з центром у с. Кам'янки, с. Камінівка-с. Іванівка)
- Агроінноваційний виробничий комплекс "АГРОЕКОПАРК" у Підвапчеському

ТЕРИТОРІЇ АКТИВІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ТА РЕКРЕАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

- ВОДНО-ЗЕЛЕНИЙ КАРКАС: Р. ЗЕРУЧА ТА ПРИТОКИ
- ЗЕЛЕНА ВІСЬ "ТОРНІ-СТРИГОВЕЦЬ" - "ТОПІВНИЙ СТЕП" - ПОЛУПАНІСЬКИЙ ЛІС - НОВОСІЛІСЬКИЙ ЛІС - "МЕДІОБОРИ"

РОЗВИТОК ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

- Міжнародний автомобільний транспортний коридор (МТК) з визначенням зон (темні кольори) концентрації об'єктів автомобільного перевезення, а також можливості створення логістико-транспортних центрів
- Зони обмеженої діяльності у зв'язку з резервуванням території під МТК "Європа-Азія" (дорожньо-транспортна перспектива)
- Відрізки доріг, які потребують реконструкції
- Створення нових доріг
- Запланована
- Стимулювання розвитку віддалених, малозаселених населених пунктів (зона особликої уваги)
- Спільний проект маршруту "Скорик-Підволочиськ-Скалат"
- Зони спільної активності з прилеглими громадами
- Зони концентрації проєкту, ключові території
- Стимулювання розвитку віддалених, малозаселених населених пунктів зокрема за рахунок розвитку туризму

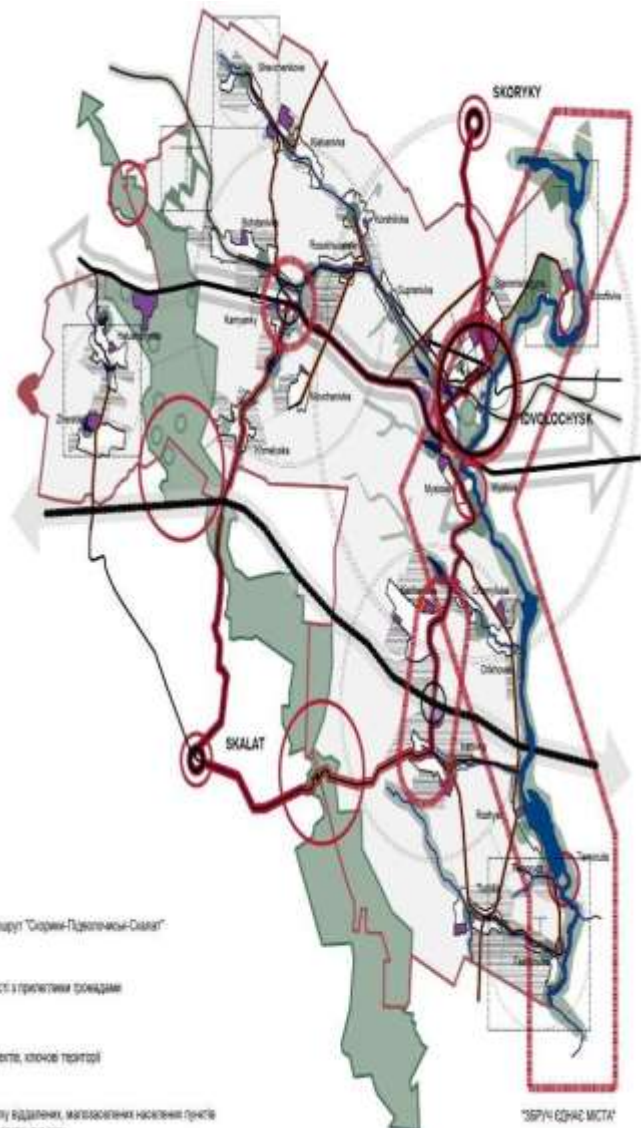

Рисунок 1-А. Схема інтегрованого розвитку території Скалатської територіальної громади [14].

ІНТЕГРОВАНА КАРТА

Умовні позначення

Рисунок 2-А. Схема інтегрованого розвитку території Лисянської територіальної громади [14]

ІНТЕГРОВАНА КАРТА

Умовні позначення

- Межі Громади
 - Державний кордон
 - Олімпіа
 - Окремі населені пункти
 - Розкриті території (без використання)
 - Зайняті території
- Розвиток інфраструктури**
- Дороги, що планують збудувати (реконструювати)
 - Основні дороги, що підлягають ремонту
 - Основні дороги, дороги до курортних зон (сучасні)
 - Під'їзні дороги, проїзди, вулиці
 - ↔ ↔ Основні автошляхи через територію громади
 - Велоінфраструктура
 - Території існуючих метеорологічних систем
 - ⊙ Висвітлення світлофорного регулювання
 - ⊙ Пункти ТТБ (модернізації)
 - ⊙ Станції водозбору з обов'язковим очищенням (модернізації)
 - ⊙ Водочасні споруди (модернізації)
 - ⊙ Спорудження транспортних об'єктів
 - ⊙ Встановлення світлофорів
 - Туристичний велосипедист

Туризм та екологія

- Рекреаційна зона (сучасні)
- Рекреаційна зона (перспективна)
- Території розвитку туристичних об'єктів
- Розвиток альтернативного туризму
- Розвиток подорожного туризму
- Об'єкти туризму і розвитку громадських просторів
- Водні канали (модернізації)

Економіка

- Розвиток промисловості та енергетики
- Розвиток виробничих підприємств (розвиток)
- Розвиток виробничих підприємств (розвиток)
- Посадка продукції (підприємства, ферми)
- Фінансова зона
- Об'єкти соціальної сфери (перспективний розвиток)
- Території перспективного будівництва

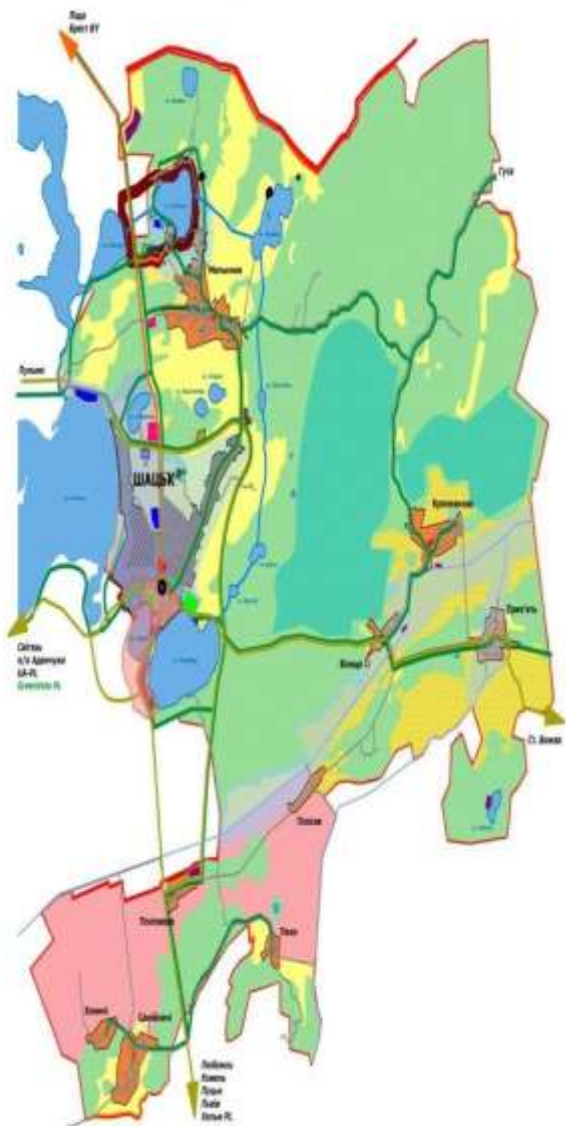

Рисунок 3-А. Схема інтегрованого розвитку території Старовижівської територіальної громади [14]

Таблиця 2.

**Практики та підходи сталого управління земельними ресурсами в
сільських районах [59]**

Країна	Технологія сталого управління земельними ресурсами	Короткий опис технологій
Практики		
Естонія	Постійні луки на торф'яних і еродованих ґрунтах	Постійний трав'яний покрив, створений для захисту землі від подальшої ерозії або розкладання торфовищ
Франція	Сівозміни	Ротація культур
	Аптечні луки (франц. <i>Les prairies</i>)	Спеціальні насіннєві суміші для пасовищ з ціллю підтримання і підвищення продуктивності пасовищ та покращення здоров'я тварин
Великобританія	Ініціатива управління ґрунтами	Незалежна організація, яка сприяє впровадженню відповідних методів управління ґрунтами, особливо консервативного землеробства.
Швейцарія	Субсидії збереження сільського господарства	Землекористувачі зобов'язуються застосовувати консерваційне землеробство на частинах своєї землі протягом 5 років. Натомість протягом цього періоду вони отримують субсидії
Італія	Система агролісомеліорації	Змішане вирощування однорічних сільськогосподарських культур і дерев на одному полі

Угорщина	Контурний обробіток ґрунту	Оранку та всю іншу культивуацію проводять паралельно контурам, таким чином можна значно зменшити ерозію
	обробіток	Зменшення порушення ґрунту, що зменшує розкладання органічної речовини, покращує кругообіг поживних речовин, структуру ґрунту та збільшує проникнення води
Німеччина	Збереження пасовищ	Збереження пасовищ шляхом уникнення розорювання пасовищ і перетворення їх на орні угіддя
Румунія	Посів багаторічних трав на ґрунтах, забруднених важкими металами	Посів <i>Miscanthus sinensis giganteus</i> □ це багаторічна тепла трава, яка використовується як комерційна енергетична культура на ґрунтах, забруднених важкими металами
	Бобові культури, що вирощуються на ділянці, тимчасово виведеній із сівозміни	Введення зернобобових культур у сівозміну для підвищення родючості ґрунту, оскільки польову ділянку тимчасово виставляють поза сівозміною
Словаччина	Водозбірний басейн, протиаводк ове водосховищ е	Противаводкове водосховище - складна гідротехнічна споруда, призначена для запобігання підтопленню території, розташованої за спорудою, усунення загрози повеней, спричинених зливовими опадами та невідповідним ведення господарства,

Іспанія	Лісові відновлення	Створення лісу на землі, яка нещодавно була покрита деревами
	Багатовидові насадження напівпосушливих деревних порід на терасах з кам'яними стінами в ярах і балках	Технологією відновлення, реалізованою на ярах і балках у деградованому напівпосушливому гірському масиві, метою якої була боротьба з ерозією в балках і ярах, пом'якшення деградації ландшафту, запобігання повеням, відновлення різноманітності та рослинного покриву на деградованому напівзасушливому гірському масиві
	Густопокривні культури в органічних виноградниках	Технологія базується на мінімальному обробітку ґрунту та використанні <i>Secale cereale L</i> та <i>Brachypodium distachyon (L.)</i> як покривних культур для захисту ґрунту від ерозії та збільшення органічної речовини
	Природне відновлення рослинності	Після пожежі місцева рослинність Відновлюється завдяки природним процесам

	Фітостабілізація забруднених ґрунтів	Інтродукція рослин для іммобілізації забруднюючих мікроелементів у ґрунті – коріння рослин утримують ґрунт, запобігаючи його виносу водною або вітровою ерозією. Крім того, корені можуть утримувати мікроелементи, що забруднюють ґрунт, на своїй поверхні, особливо такі катіони, як Cd, Zn, Pb Cu або Mn, запобігаючи їх вільному знаходженню в ґрунтовому розчині
Швейцарія	Виноградник із природним трав'яним покривом у посушливій альпійській зоні	Створення природного трав'яного покриву на виноградниках для зменшення використання гербіцидів і збільшення біорізноманіття
	Розбивка схилових орних земель трав'яними смугами	Поле, якому загрожує водна ерозія, розділене таким чином, щоб смуга трави запобігала втраті ґрунту та подальшому пошкодженню поля та доріг під час сильного дощу
	Тераси, які Використовують-ся для виробництва сіна та випасу	Стародавні занедбані тераси, які раніше використовувалися як орні землі, були відновлені та використовуються для виробництва сіна та випасу худоби переважно без зрошення
Грузія	Реконструкція вітрозахисних смуг	Відновлення на сільськогосподарських угіддях вітрозахисних смуг або створення нових для захисту ґрунту від вітрової ерозії

Чеська Республі ка	Збереження водно- болотного угіддя плитковим дренажем	Водно-болотне угіддя, з'єднане з плитковим дренажем, що сповільнює дренажний потік, видаляє азот і пестициди з дренажних вод і покращує. Формується з субстрату із зрілої березової тріски та гравію і засаджується очеретом
Іспанія	Регіональна програма розвитку сільських районів	Програма регіонального розвитку для захисту природних ресурсів та стимулювання сільської економіки через допомогу фермерам, які мають справу зі складними екологічними умовами (посуха, круті схили), застосовуючи методи сталого ведення сільського господарства (компенсація складних природних умов; боротьба з ерозією; знизити інтенсивність
Великобрита -нія	Ініціатива управління ґрунтами	Незалежна організація, яка сприяє впровадженню відповідних методів управління ґрунтами, особливо консервативного землеробства.
Швейцарія	Субсидії на збереження сільського господарства	Землекористувачі зобов'язуються застосовувати консерваційне землеробство на частинах своєї землі протягом 5 років.

Італія	Вуглецеве землеробство	Управління землею, водою, рослинами та тваринами з метою відновлення ландшафту, зміни клімату та продовольчої безпеки. У підхід до вуглецевого землеробства включають кілька стратегій, наприклад, консерваційне землеробство, культури, внесення гною, точне землеробство тощо. Усі ці методи мають на меті покращити швидкість видалення CO ₂ з атмосфери та перетворення на органічну речовину ґрунту і рослинні матеріали. Кінцевою метою є практика управління землею, за якої приріст вуглецю перевищує втрату вуглецю.
Португалія	Площа лісового втручання	Підхід об'єднує та організовує і визначає спільне втручання в управління та захист лісів. Мета – сприяння сталому управлінню лісами; координування охорони і відновлення лісів і природних територій, у тому числі які постраждали від лісових пожеж; надання територіальної узгодженості та ефективності діям місцевої влади та інших учасників.
Словаччина	Програма ландшафту та інтегрованого управління річковим басейном	Створення, активація і систематичне впровадження 6 млн м ³ елементів у гірських та передгірних районах лісо- сільськогосподарського ландшафту

Іспанія	Регіональна програма розвитку сільських районів	Програма регіонального розвитку для захисту природних ресурсів та стимулювання сільської економіки через допомогу фермерам, які мають справу зі складними екологічними умовами (посуха, круті схили), застосовуючи методи сталого ведення сільського господарства (компенсація складних природних умов; боротьба з ерозією; знизити інтенсивність
Великобританія	Ініціатива управління ґрунтами	Незалежна організація, яка сприяє впровадженню відповідних методів управління ґрунтами, особливо консервативного землеробства.
Швейцарія	Субсидії на збереження сільського господарства	Землекористувачі зобов'язуються застосовувати консерваційне землеробство на частинах своєї землі протягом 5 років. Натомість протягом цього періоду вони отримують субсидії

Таблиця 3.

**Пропозиції щодо сталого використання і охорони земель у межах
територіальних громад**

Пропозиція	Скалатська	Лисянська	Старовижівська
Ґрунтозахисні заходи (сівоzmіна, контурний обробіток, боронування, щілювання, збереження на поверхні ґрунту стерні, інше)	✓	✓	
Органічне землеробство (виращування сільськогосподарських культур без використання синтетичних хімічних добрив і пестицидів)	✓	✓	✓
Агролісівництво (поєднання сільськогосподарських і лісових угідь для збереження ґрунтового покриву, водних ресурсів, біорізноманіття)	✓	✓	
Стале використання пасовищ (ротаційний випас, реабілітація деградованих пасовищ люцерною, збереження пасовищ через уникнення їх розорювання)	✓	✓	✓

Прибережні смуги навколо водойм (постійне озеленення земель уздовж струмків та інших водойм)	✓	✓	✓
Ренатуралізація водно-болотних угідь та торфовищ (відновлення природних комплексів, досягнення балансу між екологічними та економічними інтересами)			✓
Консервація орних земель (залуження деградованих схилів та переведення їх у пасовища)	✓	✓	

Показник	Скалатська ТГ	Лисянська ТГ	Старовижівська ТГ
Місце розташування	Тернопільський район, Тернопільська область	Звенигородський район, Черкаська область	Ковельський район, Волинська область
Площа, га	35 400	10 922	75 903
Орні землі, %	86,9	69,2	16,5
Природні кормові угіддя, %	1,1	0,8	5,9
Ліси, %	2,5	9,0	57,1
Природоохорон ні території, %	0,9	-	35,2
Інші угіддя, %	6,8	21,0	20,5

Природні умови	Рельєф представлений Волино-Подільською височиною, має горбисто-хвилясті форми. Клімат помірно-континентальний, опади $\square$ 600 мм/рік. Переважаючі ґрунти чорноземи типові малогумусні (79 % площі), чорноземи опідзолені і темно-сірі опідзолені (15 %), 6 % лучні, болотні і ясно-сірі ґрунти	Рельєф представлений Придніпровською височиною, подекуди горбистий, розчленований річками, ярами, балками. Клімат помірно-континентальний, опади $\square$ 450- 520 мм/рік. Переважаючі ґрунти чорноземи (70 %), на піднесених міс- цях $\square$ світло-сірі та сірі ґрунти (20%).	Рельєф рівнинний, характеризується болотно-озерно-лісовими поліськими ландшафтами. Клімат помірно- континентальний, опади $\square$ 650 мм/рік. Переважають дерново-підзолисті ґрунти (60 %), це малородючі ґрунти (24-45 балів з 100), також є торфово-болотяні, дерново-супіщані, суглинкові, дернові оглеєні супіщані й суглинкові ґрунти
Основні види господарської діяльності	Сільське господарство, видобувна промисловість, будівництво, торгівля	Сільське господарство, переробка сільгосппродукції	Розвиток деревообробки і рекреації, заготівля ягід, грибів, лікарської сировини

Проблеми використання природних (земельних) ресурсів	Екстенсивне сільське господарство, хімічне удобрення земель, відсутність очистки й утилізації відходів с.-г. виробництва; руйнування природних ландшафтів через видобування покладів	Незадовільний стан питної води, засміченість території, велика розораність території, забруднення та деградація ґрунтів, зниження рівня ґрунтових вод	Інтенсивне сільське господарство призводить до зниження родючості ґрунтів; порушення балансу в екосистемі озер і боліт, що може спричинити обміління озер, забруднення води, втрату привабливості громади як рекреаційної дестинації
---	---	--	---

